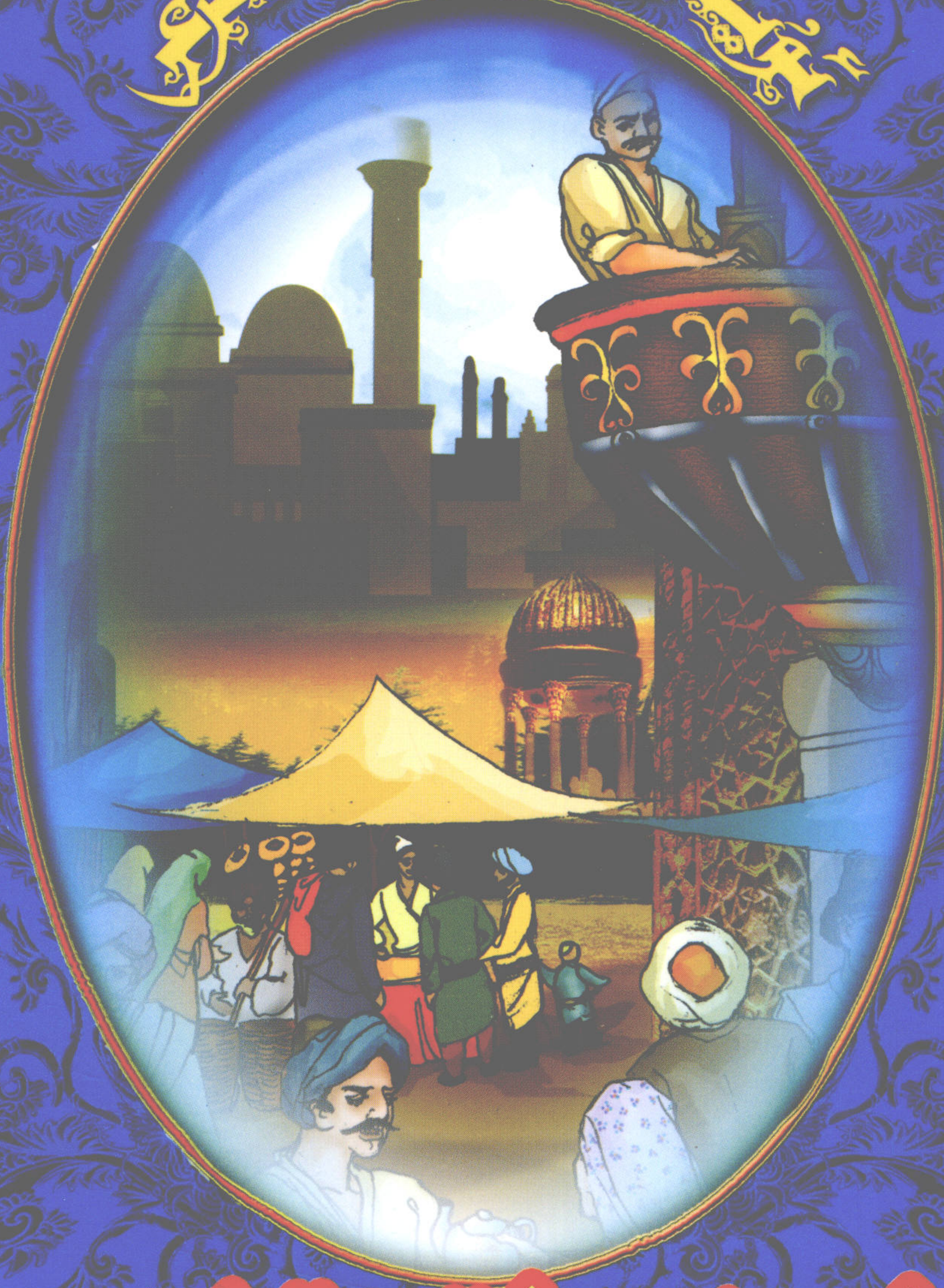

نىيىتى يامانىڭ قازىنى تۆشۈك

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

ISBN 978-7-228-10812-1
9 787228 108121 >
定价:4.50元

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى

نىيتى يامانىڭ قازنى تۆشۈك

«ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى قامۇسى»
تەھرىر ھەيئىتى نەشرگە تەييارلىغان

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

ئۈرۈمچى 2007 -يىلى

图书在版编目(CIP)数据

野心的后果：维吾尔文/《维吾尔民间文学大典》编委会编. －乌鲁木齐：新疆人民出版社，2007.1
（维吾尔民间故事）
ISBN 978－7－228－10812－1

Ⅰ.野… Ⅱ.维…Ⅲ.维吾尔族 － 民间故事 － 作品集－ 中国 － 维吾尔语（中国少数民族语言）Ⅳ.I277.3

中国版本图书馆 CIP 数据核字(2007)第006095号

策　　划：阿布都热合满.艾白
艾合买提.伊明

责任编辑：艾合买提.伊明
责任校对：阿布列孜.阿巴斯
封面设计：买买提.努比提

野心的后果（维吾尔文）
（维吾尔民间故事）
《维吾尔民间文学大典》编委会编

新疆人民出版社出版
（乌鲁木齐解放南路348号 邮编： 830001）
新疆新华书店发行
新疆新华印刷厂印刷
880×1230毫米 32开本 2.625印张
2007年1月第1版 2007年1月第1次印刷
印数：1-5000

ISBN 978－7－228－10812－1　　定价：4.50元

پىلانلىغۇچىلار: ئابدۇراخمان ئەبەي
ئەخمەت ئىمىن
مەسئۇل مۇھەررىرى: ئەخمەت ئىمىن
مەسئۇل كوررېكتورى: ئابلىز ئابباس
مۇقاۋا لايىھىلىگۈچى: مەمەت نەۋبەت

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى
نىيىتى يامانىنىڭ قازىنى تۆشۈك

«ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى قامۇسى» تەھرىر ھەيئىتى نەشرگە تەييارلىغان

*

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى نەشر قىلدى
(ئۈرۈمچى شەھىرى جەنۇبىي ئازادلىق يولى 348 №)
شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسىدىن تارقىتىلدى
شىنجاڭ شىنخۇا باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى
فورماتى: 1230 × 880 مىللىمېتىر، 1/32
باسما تاۋىقى: 2.625
2007 ـ يىل 1 ـ ئاي 1 ـ نەشرى
2007 ـ يىل 1 ـ ئاي 1 ـ بېسىلىشى
تىرا ژى: 1 ــــ 5000
ISBN 978-7-228-10812-1
باھاسى: 4.50 يۈەن

ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىغا دائىر
55 كىتابچە نەشىردىن چىقتى

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	چىن تۆمۈر باتۇر	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	ئىسكەندەر بىلەن ھۆرلىقا	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	ئالتۇن كوكۇللىق بالا	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	كەنجى باتۇر	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	كىيىك خانىش	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	مەرۋان بىلەن تەرسا	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	ياغاچ ئات	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	ئۇر، توقماق	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	چۆچۈرە بالا	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	سىرلىق چىراغ	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	شاھزادە بىلەن ئالۋاستى	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	نىيىتى يامانىنىڭ قازىنى تۆشۈك	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	ئۆلمەي تۇرۇپ جەننەتنى كۆرۈش	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	باتۇر قىز	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	شەيتاننىڭ تىجارىتى	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	بىلمەس تاز	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	تەلۋە كۆيئوغۇل	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	كەمەك ھەييار بىلەن مۇختەر ھەييار	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	شەيتاننى ئالدىغان تاز	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	ئادەمىي شەيتان	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	خىزىر نىياز	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	سېھىرلىك ئالما	(4.50 يۈەن)

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى ئۇسكەك پادىشاھ (4.50 يۈەن)

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى قاينا، چۆگۈن (4.50 يۈەن)

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى ئەقىللىق كەنجى قىز (4.50 يۈەن)

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى ھەركىم قىلسا ئۆزىگە (4.50 يۈەن)

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى يالتايغاق بوۋاي (4.50 يۈەن)

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى ئۇجمە سايىسى (4.50 يۈەن)

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى ئەپچىلەم (4.50 يۈەن)

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى ئارغىماق ماجىراسى (4.50 يۈەن)

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى ئىككى باينى ئەپلىگەن مالاي (4.50 يۈەن)

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى ئۆرگىلىۋاي بىلەن چۆرگىلىۋاي (4.50 يۈەن)

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى يەتتە لىڭگىلىتاق بىلەن بىر شىڭگىلىتاق (4.50 يۈەن)

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى شىتىلە بىلەن پىتىلە (4.50 يۈەن)

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى مازاقخور مازاقتا ئۆلەر (4.50 يۈەن)

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى پادىشاھنىڭ كۈننى ئۆزارتىشى (4.50 يۈەن)

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى ئىشەكنى ئۇرۇپ خوتۇننى قورقۇتۇش (4.50 يۈەن)

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى موللام ئوغرىنى قانداق تاپتى (4.50 يۈەن)

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى قازان توۋى (4.50 يۈەن)

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى شاھ بىلەن شاتۇتى (4.50 يۈەن)

ئۇيغۇر خەلق لەتىپىلىرى ـــ 1، ـ 2، ـ 3، ـ 4، ـ 5 (ھەر بىرى 4.50 يۈەن)

ئۇيغۇر خەلق چاقچاقلىرى (ھېسام چاقچاقلىرى) ـــ 1، ـ 2 (ھەر بىرى 4.50 يۈەن)

ئۇيغۇر خەلق مەسەللىرى ـــ 1، ـ 2 (ھەر بىرى 4.50 يۈەن)

ئۇيغۇر خەلق ئويۇنلىرى ـــ 1، ـ 2، ـ 3 (ھەر بىرى 4.50 يۈەن)

ئۇيغۇر خەلق تېپىشماقلىرى ـــ 1، ـ 2 (ھەر بىرى 3.50 يۈەن)

ئۇيغۇر خەلق لاپلىرى (3.50 يۈەن)

(بۇ بىر يۈرۈش 55 كىتابنىڭ ئومۇمىي باھاسى 244.50 يۈەن)

پىلانلىغۇچىلار: ئابدۇراخمان ئەبەي، ئەخمەت ئىمىن

مەسئۇل مۇھەررىرى: ئەخمەت ئىمىن

مۇقاۋىنى لايىھىلىگۈچى: مەمەت نەۋبەت

مۇندەرىجە

دۇئا ئالغان كەنجى ئوغۇل.............................1
پادىچى بوۋاي ۋە ئۇنىڭ ئوغلى 24
پەرى قىز بىلەن تازنىڭ ھېكايىسى....................40
موزدۇز بىلەن شاگىرت 67
نىيىتى يامانىنىڭ قازىنى تۆشۈك........................73

دۇئا ئالغان كەنجى ئوغۇل

بار ئىكەن، يوق ئىكەن، ئاچ ئىكەن، توق ئىكەن، قەدىمكى زاماندا بىر شەھەردە ھاللىباي دېگەن بىر باي سودىگەر ياشىغانىكەن. ئۇنىڭ بايلىقى شاھلىق خەزىنىسىدىن قېلىشمايدىكەن. بۇ سودىگەرنىڭ ناھايىتى كاتتا بىر ھويلىسى بار ئىكەن، ھەشەمەتتە شاھ سارىيىنى بېسىپ چۈشىدىكەن. بۇ باينىڭ شەھەرنىڭ ئاۋات رەستىلىرىنىڭ بىرىدە ئۈچ قەۋەتلىك بىر دۇكىنى بار ئىكەن. بۇ دۇكاندا تۈرلۈك گەزلىمىلەر، مىلىچماللار، زىلچا ـ گىلەملەر ۋە باشقا ھەر خىل ئۆي بىساتلىرى، كىيىم ـ كېچەكلەر سېتىلىدىكەن. شەھەردىكى مۇشۇ خىل سودا بىلەن شۇغۇللىنىدىغان تىجارەتچىلەرنى مانا مۇشۇ دۇكان مال بىلەن تەمىنلەيدىكەن. دۇكاننى باينىڭ ئۆزى ئاچىدىكەن. بىرقانچە مۇلازىم ئەتىدىن كەچكىچە قول ـ قولىغا تەگمەي سودا ـ سېتىق قىلىدىكەن.

بۇ باينىڭ ئۈچ ئوغلى بولۇپ، تۇنجىسىنىڭ ئىسمى ئاسمانباي، ئوتتۇرانچىسىنىڭ ئىسمى زېمىنباي، كەنجىسىدى.

نىڭ ئىسمى جاھانباي ئىكەن. سودىگەر، كۆك ئاسماندەك كۆكلەپ تۇرسۇن، زېمىندار بولسۇن، جاھاننى ئىلكىدە تۇتسۇن، دېگەن ئۈمىدلەر بىلەن بالىلىرىغا ئاشۇنداق ئات قويغانىكەن. ئىككى چوڭ ئوغلىنى ئۆيلىگەنىكەن. كەنجىسى تېخى كىچىك بولغاچقا ئۇنىڭغا نۆۋەت كەلمىگەنىكەن، ئۇ مەدرىسىدە ئوقۇيدىكەن. ئىككى چوڭ ئوغلى دادىسىنىڭ بايلىقىغا تايىنىپ پۇتى تايغان، بېشى قايغان، داپ داراڭلىغان، ئېشەك ھاڭرىغان جايلاردا يۈرىدىكەن. بۇ ئىككى بايۋەچچىنىڭ جۇۋىسىدا تەرلىنىدىغان نۇرغۇن ئاغىنىلىرى بار ئىكەن. ئۇلارنىڭ بەزىلىرى بايۋەچچىلەرنى مەيخانىغا باشلىسا، بەزىلىرى قىمارخانىغا تارتىدىكەن، يەنە بەزىلىرى چىرايلىق خېنىملارنىڭ بەزمىگاھىغا سۆرەپ كىرىدىكەن. ئىككى بايۋەچچە ئەنە شۇنداق كەيپ - ساپا، ئەيش - ئىشرەت كوچىسىغا كىرىپ كەتكەنىكەن. ئۇلار دادىسىنىڭ بىر قىسىم بايلىقلىرىنى يەپ - ئىچىپ، بۇزۇپ - چېچىپ، قىماردا ئۇتتۇرۇپ، ئىشرەت شارابىغا سەرپ قىلىپ تۈگىتىدىكەن.

بىر كۈنى باينىڭ تاغدىكى بىر يىلقىچىسى كېلىپ، بايغا: «ئىككى چوڭ ئوغۇللىرى بىر ئۈيۈر يىلقىنى ھەيدەپ كەتتى» دەپتۇ. يەنە بىر كۈنى بىر چوپان كېلىپ: «ئىككى بايۋەچچە بىر قوتان قوينى ئەكەتتى» دەپ مەلۇم قىپتۇ. ئەسلىدە باي بۇ ئىككى ئوغلىنى ئۆيلىگەندىن كېيىن، ئۇلار سودا - سېتىقنى ئۈگەنسۇن، مۇستەقىل تۇرمۇش

يولىغا كىرسۇن دەپ، ئىككىسىگە ئايرىم ـ ئايرىم دۇكان ئېچىپ بەرگەنىكەن. باي يىلقىچى بىلەن چوپاننىڭ خەۋ- رىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن: «بۇ زادى نېمە ئىش؟» دەپ، ئوغۇللىرىغا ئېچىپ بەرگەن دۇكانغا بېرىپ قارىسا، ئۇ دۇكانلاردا باشقا ئادەم ئولتۇرغۇدەك. باي ئۇلاردىن ئوغۇل- لىرىنىڭ بۇ دۇكانلارنى سېتىۋەتكەنلىكىنى بىلىپتۇ. ئۇ زەھەر يۇتۇۋالغاندەك بولۇپ، دۇكىنىغا قايتىپ كەپتۇ. شۇ ئەسنادا ئۇنىڭ ئالدىدا باغۋەن پەيدا بوپتۇ. ئۇ بايغا ئىككى پۈكۈلۈپ سالام بەرگەندىن كېيىن:

ــ ھۆرمەتلىك باي غوجام، ئىككى چوك ئوغۇللىرى بىر ئادەمنى باغقا باشلاپ چىقىپ، باغنى ئۇنىڭغا ئۆتكۈزۈپ بەردى. باغنى ئۆتكۈزۈۋالغان ئادەم ماڭا: «ئەمدى سىز ئۆز ئىشىڭىزنى قىلىڭ، باغقا ئۆزۈم قارايمەن» دېدى. مەن ئۆزلىرىنىڭ تۇزىنى يەپ، خىزمەتلىرىنى قىلىپ كەلگەنىدىم، شۇڭا جانابلىرىغا ئەھۋالنى ئېيتقاچ خوشلىشىپ چىقاي دەپ، كېلىشىم، ــ دەپتۇ.

بۇنى ئاڭلىغان بايىنىڭ بېشىدىن تۈتۈن چىقىپ كەتكەندەك بوپتۇ. ئۇ دەرھال ئىككى ئوغلىنى تاپتۇرۇپ، ئۇلارغا باغنى ئۆتكۈزۈپ بەرگەن ئادەمنى ھايال قىلماي ئۆز ھۇزۇرىغا ھازىر قىلىشنى بۇيرۇپتۇ. ئىككى بايۋەچچە نا- ئىلاج ئۇ ئادەمنى دادىسىنىڭ ئالدىغا باشلاپ كەپتۇ.

ــ باللىرىم باغنى سىزگە نېمە سەۋەبتىن ئۆتكۈزۈپ بەردى؟ ــ دەپ سوراپتۇ باي ئۇ ئادەمدىن.

— قىماردا ئۇتتۇرۇۋالغانىدىم، — دەپتۇ ئۇ ئادەم جاۋاب بېرىپ.

— ئۇنداق بولسا، باغنى ماڭا سېتىڭ، — دەپتۇ باي. پۇلغا سۇغا تەشنا بولغاندەك تەقەززا بولۇپ تۇرغان بۇ قىمارۋاز شۇئانلا ماقۇل بوپتۇ. بىرنەچچە يەر - زېمىن دەللاللىرىنىڭ باھا قويۇپ سالا - سودىسى قىلىشى بىلەن باي بېغىنى قىمارۋازدىن قىممەت باھادا سېتىۋاپتۇ ۋە باغنى ھېلىقى باغۋەنىنىڭ باشقۇرۇشىغا قايتا تاپشۇرۇپتۇ. بۇ باغ بايغا ئاتا مىراس باغ ئىكەن. بايغا ھەممە ئىش ئايان بوپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن باي كېسەل بولۇپ ئورۇن تۇتۇپ يېتىپ قاپتۇ. دۇكاننى ئىككى ئوغلى تالان - تاراج قىلىشقا باشلاپتۇ. پەقەت كەنجى ئوغلىلا دادىسىنىڭ كېسىلىنى تېۋىپقا كۆرسىتىپ، ئۇنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئېلىپ تۇرۇپتۇ. بىر كۈنى دۇكاننى باشقۇرۇۋاتقان مۇلازىم كېلىپ، ئىككى بايۋەچچىنىڭ دۇكاننى قۇرۇقداپ قويغانلىقىنى مەلۇم قىپتۇ. باي ھوشىدىن كېتىپتۇ...

كېسەل كۆرپىسىدە ياتقان باي بىر كۈنى بىر چۈش كۆرۈپتۇ، چۈشىدە بىر ئاقساقال ئادەم پەيدا بولۇپ، بايغا:

— ئەي ھالالباي، كەلمەكىنىڭ كەتمىكى بار. سىز كۆزىڭىزنىڭ ئوچۇق چېغىدا مال - دۇنيالىرىڭىزنى بالىلىرىڭىزغا بۆلۈپ بېرىڭ. سىز باقىي ئالەمگە كەتكەندىن كېيىن ئۇلار مىراس تالىشىپ، بىر - بىرىنى قانغا بوياپ يۈرمىسۇن. ئەمما، ئاۋۋال سىز ئۇلارنى ئالدىڭىزغا

چاقىرىپ: «قايسىڭلار مال ـ دۇنياغا تۇرىسىلەر؟ قايسىڭلار دۇئا ئالىسىلەر؟» دەپ سوراڭ. مال ـ دۇنيانى «دۇنياغا تۇ-رىمەن» دېگىنىنگە بېرىڭ، «دۇئا ئالىمەن» دېگىنىنگە ھېچ-نېمە بەرمەڭ. ئۇنى بىر خالىي پۇرسەتتە چاقىرىپ، ئۇنىڭ-غا: «بېشىڭغا كۈن چۈشكەندە قەبرەمنى زىيارەت قىل، بې-شىمدا بىر كېچە قۇرئان تىلاۋەت قىلىپ ئولتۇرۇپ، سۈب-ھى دەمدە تىلىكىڭنى تىلە، تەلىپىڭ ئىجابەت بولىدۇ» دەڭ، ــ دەپتۇ. شۇ سۆزدىن كېيىن باي ئۇيغىنىپ كې-تىپتۇ. ئۇ شۇ كۈندىن باشلاپ ئۆز تەسەررۇپىدىكى ئۆي ـ جاي، يەر ـ زېمىن، باغۋاران، ئالتۇن ـ كۈمۈش، مال ـ دۇنيالىرىنىڭ ھەممىسىنى رويخەتكە ئالدۇرۇپتۇ، ئاندىن ئۈچ ئوغلىنى ئالدىغا چاقىرىپ:

ــ باللىرىم، ئۆمۈر سائىتىم توختاش مەنزىلىگە يې-تىپ كەلگەن ئوخشايدۇ، مەن ئاخىرەت سەپىرىگە ئاتلىنى-دىغاندەك قىلىپ تۇرىمەن، شۇڭا كۆزۈم يۇمۇلماستا سى-لەرگە مىراس بۆلۈپ بەرمەكچىمەن. بۇ مىراس ئىككى خىل: بىرى، نەق مال ـ دۇنيا، يەنە بىرى، دۇئا. قايسىڭلار دۇنيادەپنە ئالىسىلەر، قايسىڭلار دۇئا ئالىسىلەر؟ ــ دەپ سوراپتۇ. ئىككى چوڭ ئوغلى كۆڭلىدە، دۇئادىن نېمە چى-قاتتى، ئۇنىڭدىن خەزىنە پۈتمەيدۇ، نەق دۇنيانى يوق نەر-سىگە تېگىشمەنمۇ، دەپ ئويلاپتۇ. تۇنجى ئوغلى: «مەن دۇنيا ئالىمەن» دەپتىكەن، ئوتتۇرانچى ئوغلىمۇ: «مەنمۇ دۇنياغا تۇرىمەن» دەپتۇ. كىچىك ئوغلى: «ئاتا، مەن دۇئا

ئالاي» دەپتۇ. باي شۇ يەردىلا: «خۇدا سېنى ئەزىز قىلسۇن، بەختىڭنى بەرسۇن، جاھان ئىلكىڭدە بولسۇن...» دەپ دۇئا قىپتۇ، ئاندىن ئىككى چوڭ ئوغلىغا:

— سىلەر چىقىپ تۇرۇڭلار، بىرنەچچە گۇۋاھچىنى ھازىر قىلىپ، شۇلارنىڭ ھۇزۇرىدا مىراسىڭلارنى بۆلۈپ بېرىمەن، — دەپتۇ. ئۈچ ئوغۇل تەڭلا چىقىپ كېتىپتۇ. باي بىر پۇرسەتنى تېپىپ كەنجى ئوغلىنى چاقىرىپ، ئۇنىڭغا:

— ئوغلۇم، بېشىڭغا كۈن چۈشكەندە كەچقۇرۇنلۇقى قەبرىستانلىققا بېرىپ، قەبرەم ئالدىدا ئولتۇرۇپ بىر كېچە قۇرئان تىلاۋەت قىلىپ، تاڭ سۈزۈلۈشكە يېقىن تىلىـ كىڭنى تىلە، تەلىيىڭ ئەجابەت بولىدۇ، بۇنى ھېچكىمگە تىنما... — دەپتۇ، ئاندىن ئايالىنى چاقىرىپ، تەكىيىسى ئاستىدىن بىر خالتىنى ئېلىپ:

— ھەي ئانىسى، ئىككى چوڭ ئوغلىمىزدىن ۋاپا كېـ لىدىغاندەك ئەمەس. مانا بۇ مىڭ تىللا پۇل، مەن ئۇ ئالەمـ گە كەتكەندىن كېيىن بۇ پۇلنى كەنجەڭ بىلەن خىراجەت قىلىپ تۇرارسىلەر. پۇلنى چىڭ ساقلا، چوڭ ئوغۇللار سېنىمۇ شىلىشتىن يانمايدۇ. ئۇنى بەر، بۇنى بەر، پۇل بەر، دەپ بىرنېمە تەلەپ قىلسا: «مەندە ھېچنېمە يوق» دېـ گىن، ئۇلارغا بىر تىيىنمۇ بەرمىگىن، — دەپ جېكىلەپتۇ. ئۇزۇن ئۆتمەي شەھەرنىڭ ئەئلەم، مۇپتى، قازىسىنى، سوـ دىگەر ئاقساقىلىنى، مەھەللىدىكى مۆتىۋەر زاتلاردىن بىرـ

نەچچە كىشىنى تەكلىپ قىلىپ، بارلىق كۆچەر - كۆچمەس مۈلۈكلىرىنى ئىككى چوڭ ئوغلىغا خەت مۆھۈر قىلىپ بۆلۈپ بېرىپتۇ. هويلىسىدا ئەسكى - تۈسكى نەرسىلەر قويۇپ قويۇلىدىغان ئىككى ئېغىز ئۆي بار ئىكەن، بۇ ئۆي-نى بىر قۇر ئۆي بىساتى، قازان - تاۋاق، قاچا - قو-مۇچلار بىلەن ئايالىغا خەت مۆھۈر قىلىپ بېرىپتۇ. شۇ-نىڭدىن كېيىن باي كۆز يۇمۇپتۇ. چوڭ ئوغۇللار ئاتىسى-نىڭ دەپنىسى، نەزىر - چىراغلىرىغا بىر تىيىن پۇلمۇ چىقارماپتۇ، خىراجەتنى باينىڭ ئايالى قىپتۇ.

باينىڭ يەتتە نەزىرى بېرىلىپ بولغاندىن كېيىن، ئىككى چوڭ ئوغۇل ئانىسىغا: «سەن ئۆز ئۆيۈڭدە ئولتۇر» دەپتۇ. ئۇكىسىغا بولسا: «سەن دۇئادا ئۆي ياساپ ئولتۇر» دەپ، ئانىسى بىلەن ئىنىسىنى سىغدۇرماپتۇ. باينىڭ خوتۇ-نى كەنجى ئوغلى بىلەن ھېلىقى ئىككى ئېغىز كونا ئۆيگە كۆچۈپ چىقىپتۇ. چوڭ ئىككى ئوغلى «ئانا، ھالىڭ نې-چۇك؟» دەپ ھال سوراپ قويۇشقىمۇ، ئۆيدە ئەتكەن تاماق-تىن بىرەر قاچا چىقىرىپ بېرىشكىمۇ يارىماپتۇ. ئۇلار ئو-يۇن - تاماشىغا بېرىلىپ كېتىپتۇ. كەنجى ئوغۇل ئاكىلى-رىغا: «ماڭا بىرئاز پۇل قەرز بېرىپ تۇرۇڭلار، مەن دۇكان ئېچىۋالاي، پۇلۇڭلارنى تېزلا قايتۇرىمەن» دەپتىكەن، ئاكى-لىرى: «سەن دۇئا ئالغان، دۇئادا دۇكان ئاچ» دېيىشىپتۇ. ئۇ ئانىسىدىن ئون تىللا ئېلىپ تەنزىكەشلىك دۇكىنى ئې-چىپتۇ. ئۇ ئەقىللىق، تەدبىرلىك بولغاچقا سودىسى يامان

ئەمەس يۇرۇشۇپ كېتىپتۇ. ئانا ـ بالا كۈننى ياخشى ئۆتـ- كۈزۈشكە باشلاپتۇ. ئانا ھەر كۈنى بەش ۋاخ نامىزىدا: «خۇدايا خۇداۋەندە، كەنجەمنى ھەرگىزمۇ نائىنساپ ئاكىلىـ- رىغا بېقىندى قىلىپ قويمىغايسەن...» دەپ تىلەيدىكەن.

بۇلار بۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن، ئەمدىكى ئىككى ئېغىز گەپنى باشقا يەردىن ئاڭلايلى:

بۇ شەھەر پادىشاھىنىڭ گۈزەللىكتە تەڭدىشى يوق بىر قىزى بار ئىكەن. ئۇنىڭ تەۋسىپ ـ تەرىپى ئون سەكـ- كىز مىڭ ئالەمگە پۇر كېتىپتۇ. ھەرقايسى پادىشاھلىقلاردىن ئۇ قىزنى ئۆز شاھزادىلىرىگە سورىتىپ ئەلچىلەر كېلىشكە باشلاپتۇ. بىر كۈنى بىرنەچچە پادىشاھلىقنىڭ ئەلچىسى تەڭ كېلىپ قاپتۇ. مەلىكىنىڭ ئاتىسى بىرىگە ماقۇل دېسە، قالغانلىرى نارازى بولىدىكەن ـ دە، قانلىق ئۇرۇش خەۋپى تۇغۇلىدىكەن، شۇڭا ئۇنىڭ بېشى قېتىپتۇ. مەلىكە بۇ ئەھۋالنى ئويلا ـ ئويلا ئاخىر بىر چارە تېپىپتۇ. ئۇ ئاتىـ- سىغا ئۆز چارىسىنى مەلۇم قىپتۇ.

مەلىكىنىڭ خاس چاربېغى بار ئىكەن. بۇ چارباغدا بىر راۋاق بولۇپ، راۋاقنىڭ ئوتتۇرىسى مەلىكە كېنىزەكـ- لىرى بىلەن بەزمە ـ مەشرەپ قۇرۇپ ئوينايدىغان چوڭ سەينا ئىكەن. بۇ سەيناغا قىرىق پەلەمپەي بىلەن چىقىدىـ- كەن. مەلىكىنىڭ تاپقان چارىسى مۇنداق ئىكەن: «مەن راۋاقنىڭ سەيناسىدا ئولتۇرىمەن. كىمكى قىرىق پەلەمپەيـ- دىن ئات چاپتۇرۇپ چىقىپ، قولۇمدىكى ئۈزۈكۈمنى ئېلىپ

ئۆز قولىغا سېلىپ، يەنە ئات چاپتۇرۇپ چۇشۇپ كەتسە، ئۇ كىشىنىڭ شاھ - گادايى بولۇشىدىن، ياش - قېرى بولۇشىدىن، چىرايلىق - سەت بولۇشىدىن، تاز، گاس - گاچا، قارىغۇ، ئاقساق - چولاق ياكى باشقا ئەيىبى بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، مەن شۇنىڭكى» دېگەندىن ئىبارەت ئىكەن. پادىشاھ قىزىنىڭ بۇ شەرتىنى جاكارچىلار ئارقىلىق پۈتۈن ئىقلىمغا جاكارلاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن مەلىكىنىڭ تەلەپكارلىرى تېخىمۇ كۆپىيىپ، ئۇلار زور تەييارلىقلارنى باشلىۋېتىپتۇ. يۈز پۇللۇق ئاتنىڭ باھاسى مىڭ پۇلغا چىقىپتۇ. بۇ تەلەپكارلارنىڭ ئىچىدە ھەرقايسى پادىشاھلىقلاردىن كەلگەن شاھزادىلەرمۇ، ۋەزىرزادىلەرمۇ، سودىگەرزادىلەرمۇ، بەگزادىلەرمۇ، مۇشۇ شەھەردىكى ئاددىي پۇقرالارمۇ بار ئىكەن.

جاھانبايىنىڭ ئىككى ئاكىسىمۇ يارامىلىق ئىككى ئاتنى سېتىۋېلىپ مەشىق قىلىشقا باشلاپتۇ. ئۇلارنىڭ خوتۇنلىرى بولسا، كۈنداشلىقى قوزغىلىپ: «خۇدايىم ئەجىلىڭنى بېرەر، پەلەمپەيدىن ئېتىڭ بىلەن موللاق ئېتىپ چۈشۈپ ئۆلەرسەن...» دەپ قارغاپ، ئۇلارغا ئۆلۈم تىلەيدىكەن، زار - زار قاقشاپ يىغلايدىكەن. ئەمما، بۇ ئىككى نوچى كۈندە ئاتلىرىنى ئويىنىتىپ راۋاق ئالدىغا بارسىمۇ، راۋاققا ئات چاپتۇرۇپ چىقىشقا جۈرئەت قىلالماي سالپىيىپ قايتىپ كېلىدىكەن. «تىكەندىن قورقمىغان گۈلنى ئۈزمەي قويماس، جاندىن كەچمىگۈچە جانانغا يەتكىلى بولماس» دەيدىغان تاغ

يۈرەك ئەزىمەتلەرلا راۋاقىقا قاراپ ئات چاپتۇرىدىكەن، لېكىن بەزى ئاتلار ئۈن - ئۈن بەش، بەزىلىرى يىگىرمە پەلەمپەيدىگە چىقالىدىكەن، ئارقىسىچە يىقىلىدىكەن - دە، ئۈستىدىكى ئادەمى بىلەن قوشۇلۇپ نابۇت بولىدىكەن. شۇنداق قىلىپ، مۇشۇ ۋەجىدىن كۈندىن - كۈنگە ئۆلۈم كۆپىيىپ كېتىپتۇ، نۇرغۇن شاھزادىلەر، نەۋقىران يىگىتلەر جېنىدىن جۇدا بوپتۇ. مەلىكە «خۇنرىز» نامىنى ئېلىشقا باشلاپتۇ.

شۇ چاغدا جاھانباينىڭ كاللىسىغا دادىسىنىڭ قەبرىسىنى زىيارەت قىلىش خىيالى كەپتۇ. ئۇ قىرىق پەلەمپەينىڭ كىشىلەرنىڭ ھاياتىغا كەلتۈرۈۋاتقان تالاپەتنىنى كۆرۈپ، بۇ ئىشنىڭ ئاقىۋىتى ياخشىلىق ئەكەلمەيدۇ، مۇبادا قارا تاپقان شاھزادىلەرنىڭ ئاتلىرى بىرلىشىپ زېمىنىمىزغا جازا يۈرۈشى قىلىپ قالغۇدەك بولسا، مەملىكىتىمىز پۈتۈن خەلقى بىلەن ئۇلارنىڭ ئات تۇيىقى ئاستىدا كۆكۈم - تالقان بولۇپ كېتىشى تۇرغان گەپ، دېگەننى ئويلاپتۇ - دە، شۇ ئاخشىمى قەبرىستانلىققا بېرىپ ئاتىسىنىڭ قەبرىسى بېشىدا تۈن بويى قۇرئان تىلاۋەت قىپتۇ. تاڭغا يېقىن: «خۇدايا خۇداۋەندە، شۇ مەلىكىنى ماڭا نېسىپ قىلغايسەن...» دەپ تىلىكىنى ئىزھار قىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن تەڭ قەبرە «تارس» قىلىپ يېرىلىپ، قەبرە ئىچىدىن تۇم قارا بىر ئارغىماق سەكرەپ چىقىپتۇ. ئارغىماق ئالتۇن ئېگەر بىلەن ئېگەرلەنگەن بولۇپ، ئۈستىدە بىر قۇر شاھا-

نە كىيىممۇ بار ئىكەن. جاھانباي ئات ئۈستىدىكى كىيىم-نى كىيىپ، ئاتنى مىنىپ، مەشىق قىلىۋاتقان قىياپەتتە شەھەرنى ئايلىنىپ يۈرۈپتۇ. كىم كۆرسە، ئۇنىڭغا تىكىلىپ قاراپ تۇرۇپ قالىدىكەن. بىر چاغدا راۋاق تەرەپتىن دۇمباق ئاۋازى ئاڭلىنىپتۇ. بۇ، راۋاقتا ئات چاپتۇرۇش ۋاقتىنىڭ توشقانلىق دېرىكى ئىكەن. جاھانباي ئارغىماقنى چاپتۇرغان پېتى راۋاق ئالدىغا يېتىپ كېلىپ، ئاتنى راۋاقتا قارىتىپ قويۇۋېتىپتۇ. ئات يىگىرمىنچى پەلەمپەيگە چىققاندا جاھان-باي ئاتنىڭ تىزگىنىنى تارتىپ ئاتنى توختىتىپتۇ ۋە ئاستا ئارقىسىغاياندۇرۇپ يەنە پەلەمپەيدىن ئاتنى چاپتۇرۇپ چۈشۈپ كېتىپتۇ ـ دە، كىشىلەر توپى ئارىسىدىن ئۆتۈپ، كۆزنى يۇمۇپ ـ ئاچقۇچە غايىب بوپتۇ. ھەممە ھەيرانۇ ھەس بولۇپ قاپتۇ. بۇنى كۆرگەن تەلەپكارلار: «قىز بەرد-بىر مۇشۇ يىگىتنىڭ ئىكەن. ئۇنىڭ بۇگۈنكى ھەرىكىتى بىزگە قىلغان بېشارەت...» دېيىشىپتۇ. شۇنىڭدىن باشلاپ راۋاقتا ئات چاپتۇرىدىغانلار چىقماپتۇ، لېكىن ئاقىۋىتىنىڭ قانداق بولىدىغانلىقىنى كۆرۈش ئۈچۈن بۇ يەرگە كېلىدى-غانلار ھەسسىلەپ كۆپىيىپ، راۋاق ئالدى ئادەم دېڭىزىغا ئايلىنىپ كېتىپتۇ.

جاھانباي قەبرىستانلىققا بېرىپ، شاھانە كىيىملەرنى سېلىپ، ئىلگىرىكىدەك ئاتنىڭ ئۈستىگە قويۇپ ئاتنى قو-يۇۋېتىپتۇ، ئات قەبرىگە كىرىپ كېتىپتۇ. جاھانباي شۇ كۈنى كەچتە يەنە قەبرىستانلىققا بېرىپتۇ. ئەتىسى سۇبھىدە

قەبرىدىن بىر تورۇق ئات چىقىپتۇ. جاھانباي بۇ ئاتنىڭ
ئۈستىدىكى كىيىمنى كىيىپ، ئاتنى مىنىپ شەھەر ئەترا-
پىنى ئارىلاپ يۈرۈپتۇ. بىر چاغدا يىراقتىن دۇمباق ئاۋازى
ئاڭلىنىپتۇ. جاھانباي ئاتنىڭ بېشىنى شەھەر تەرەپكە بۇراپ
چاپتۇرغىنىچە راۋاق ئالدىغا كەپتۇ - دە، ئاتنى راۋاققا قا-
رىتىپ قويۇۋېتىپتۇ. ئات قانات چىقىرىپ ئۇچقاندەك
راۋاققا ئۆرلەپتۇ، ئەمما ئوتتۇزىنچى پەلەمپەيگە چىققاندا
ئاتنى توختىتىپ، ئارقىسىغا ياندۇرۇپ چۈشۈپ كېتىپتۇ.
ئۇ يەنە قەبرىستانلىققا بېرىپ ئاتنى قەبرىگە كىرگۈزۈۋې-
تىپ ئۆيىگە قايتىپ كەپتۇ. ئۇ دەرۋازىدىن ھويلىغا كىرى-
شى بىلەن، ئاكىسى: «جاھانباي، ئوتۇن تۈگەپ قاپتۇ، يەڭ-
گەڭگە ئوتۇن يېرىپ ئەكىرىپ بەر» دەپ ۋارقىراپتۇ. جا-

ھانباينىڭ دادى-
سى قازا قىلىپ
ئىككى ئاكىسى
مىراسقا ئىگە
بولغاندىن كې-
يىن، جاھانبايغا:
«سەن دۇئا ئال-
غان، سېنىڭ بۇ
دەرۋازىنىڭ ئى-
چىدىكى ھېچنې-
مىدە ھەققىڭ

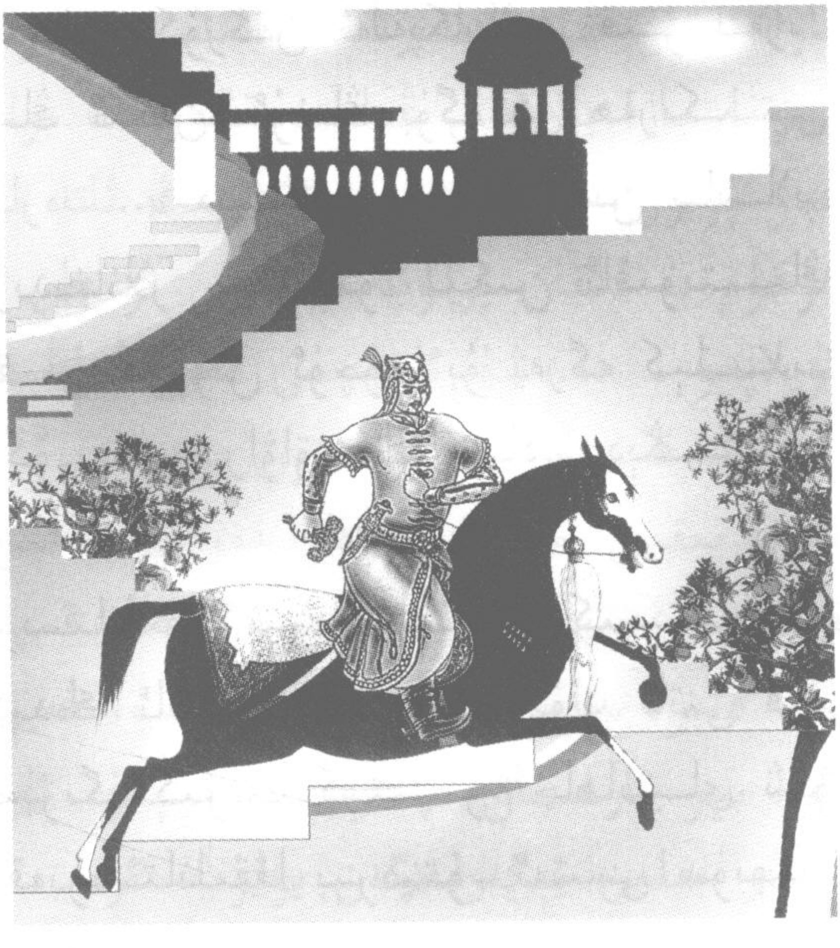

يوق. هويلىمىزنىڭ ئىرىقىدا ئېقىۋاتقان سۇغىمۇ نوگاي تىققۇچى بولما، سەن دۇئانى سۇ قىلىپ ئىچ» دەپ، ئۇنى هويلا ئېرىقىدىكى سۇنى ئىچىشتىنمۇ، شۇ سۇدا تاھارەت ئېلىشتىنمۇ مەھرۇم قىلغانىكەن. ئۇ سىرتتىكى كۆلدىن سۇ ئەكىرىشكە مەجبۇر ئىكەن. مۇشۇنداق خورلۇقنى سۇ-كۆت ئىچىدە ئۆتكۈزۈۋاتقان جاھانباي ئوتۇننى يېرىپ ئا-كىسىنىڭ ئۆيىگە ئەكىرىپتۇ. ئۆيدە ئىككى ئاكىسى پاراڭ-لىشىپ ئولتۇرغانىكەن، ئۇلار بىر - بىرىگە: «قىزىق ئىش، نۇرغۇن ئادەم مەلىكىنى ئالىمەن دەپ جېنىدىن ئاي-رىلدى. بۇ يىگىت بولسا ئېتىنى پەلەمپەيدە ئەتەي توختى-تىپ چۆشۈپ كېتىپ باردۇ. تازىمۇ ئەخمەق نېمە ئىكەن. مېنىڭ ئۇنداق ئېتىم بولىدىغان بولسا، بىر دەقىقىمۇ ۋاقتىنى ئۆتكۈزمەي مەلىكىنىڭ قولىدىكى ئۈزۈكنى ئېلىپ قولۇمغا سېلىپ چۆشكەن بولاتتىم - دە، شۇ كۈنىلا مەلى-كىنىمۇ قوينۇمغا سالاتتىم» دېيىشەرمىش.

— ئۇ يىگىتنىڭ تېخىمۇ بەلەن ئېتى ھەم ئىشەنچىسى بولسا كېرەك، بەلكىم ئەتە مەلىكىنىڭ قولىدىكى ئۈزۈكنى ئالار، — دەپتۇ جاھانباي ئاكىلىرىنىڭ گېپىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن ئۇلارغا جاۋاب بەرگەندەك قىلىپ.

— ئۆتۈپ بارغىنا، ساڭا بۇنداق ئىشلارغا ئارىلىشىشنى كىم قويىدى؟ ! — دەپتۇ بىر ئاكىسى ئۇنىڭغا قول شىلتىپ. جاھانباي ئۈن - تىنسىز چىقىپ كېتىپتۇ.

ئۈچىنچى كۈنى جاھانباي ھەر كۈندىكىدىنمۇ ئېسىل،

ئاجايىپ كېلىشكەن بىر ئاق بوز ئاتنى مىنىپ كەپتۇ ـ دە، ئاتنى راۋاقتا قارىتىپ چاپتۇرۇپتۇ. ئات شامالدەك يۇ ـ گۇرۇپ، كۆزنى يۇمۇپ ـ ئاچقۇچە قىرىق پەلەمپەيدىن چى ـ قىپ راۋاق سەيناسىدا توختاپتۇ. جاھانباي ئاتتىن چۈشۈپ ئىككى قولىنى كۆكسىگە قويۇپ قىزغا سالام بېرىپتۇ. مە ـ لىكىمۇ ئورنىدىن تۇرۇپ يىگىتكە ئېھتىرام بىلدۈرۈپتۇ. يىگىت مەلىكىنىڭ قولىدىكى ئۈزۈكنى بارمىقىدىن سۇغۇ ـ رۇۋېلىپ ئۆز قولىغا سېپتۇ. شۇ چاغدا تۆۋەندە بۇنى كۆرۈپ تۇرغان كىشىلەر يىگىتكە ئاپىرىن ئوقۇپتۇ. جاھانباي يەنە قىزغا چوڭقۇر تەزىم قىپتۇ ـ دە، ئېتىنى مىنىپ پەلەم ـ پەيدىن چاپتۇرۇپ چۈشۈپ كېتىپتۇ. ھېچكىم بۇ يىگىتنىڭ كىم ئىكەنلىكىنى بىلەلمەپتۇ، بىراق بۇ يىگىت قۇمغا سىڭىپ كەتكەن سۇدەك جىممىدە بولۇپ كېتىپتۇ.

بىر ئاي ئۆتۈپتۇ، يەنىلا يىگىتتىن دېرەك بولماپتۇ. شۇ كۈنلەردە خەلق ئارىسىدا: «مەلىكىنىڭ قولىدىكى ئۈ ـ زۈكنى ئالغان يىگىت ئادەمزات نەسلىدىن ئەمەسمىش، دىۋە ـ جىن ياكى پەرى ئىمىش...» دېگەن گەپ ـ سۆزلەر تارقى ـ لىپتۇ. بۇ سۆزلەرنى كۆپتۇرۇپ يەنە بەزىلەر: «راست ئە ـ مەسمۇ، ئادەمزاتتا ئۇنداق ئۇچقۇر ئاتلارنىڭ بولۇشى مۇم ـ كىن ئەمەس. ئۇ خىل ئاتلار پەقەت دىۋە ـ پەرىلەردىلا بولىدۇ» دېيىشەرمىش. بۇ گەپلەرگە ئىشەنگەن ساددا پۇقرالار: «بې ـ شىمىزغا نېمە بالالار كېلىدىكىن؟» دەپ غەم ـ غۇسسىگە چۈشۈپ قاپتۇ. پادشاھمۇ بۇنداق ئەندىشىلىك ۋەسۋەسىدىن

خالىي بولالماپتۇ. ئۇ تەقەززالىق ئىچىدە: «ماڭا كۈيئوغۇل بولغۇچى يىگىت ئۆزىنى مەلۇم قىلسۇن، تويىنى باشلايمىز» دەپ كوچىلارغا جاكارچىلارنى چىقىرىپتۇ. مەلىكە يىگىتنى كۆرۈش بىلەنلا ئۇنىڭغا مەھلىيا بولۇپ قالغانىكەن، يىگىت-تىن خەۋەر بولمىغانچە ئۇنىڭ تاقىتى تاق بوپتۇ، ھىجران چۆلىنى ۋىسال گۈلىستانىغا ئۇلاشتۇرۇش كويىدا يىگىتنىڭ يولىغا ئىنتىزارلىق بىلەن تەلمۈرۈپ كۆزى تېشىلىپ كەت-كۇدەك بوپتۇ. ئۇنىڭ ۋۇجۇدى تۇنجى مۇھەببەت ئاتەشىدە گۈلخان بولۇپ يېنىۋاتقان مۇشۇنداق پەيتتە، خەلق ئارد-سىدا ئىغىزدىن - ئىغىزغا كۆچۈپ يۈرگەن ھېلىقى ئەپسا-نىلەر ئۇنىڭ قۇلىقىغا يېتىپتۇ. شۇ چاغدا ئۇ، مەن راستىنلا جىن - شاياتۇن، دىۋە - پەرىگە يولۇققاندۇرمەن-مۇ؟ دەپ ئويلاپ ئەندىشە قىلىپ، يۈرىكى «پوك - پوك» كېسىلگە گىرىپتار بولۇپ قاپتۇ، ئۆزىنىڭ ئاشۇنداق شەرتنى ئويلاپ تاپقىنىغا مىڭ پۇشايمان قىپتۇ، يىگىتنىڭ نام - نەسەبىنى، قەيەرلىك ئىكەنلىكىنى سوراپ بىلمىۋال-مىغانلىقى ئۈچۈن ئۆز - ئۆزىگە كايىپتۇ. مەلىكىنى ئا-شۇنداق خىياللار ھېلى يەتتە قات ئاسماننىڭ قەرىدىكى پە-رىلەر ماكانىغا، ھېلى دەھشەتلىك كۆھقاپتىكى بەتبەشىرە دىۋىلەرنىڭ قوينىغا، ھېلى بەھەيۋەت تاغلاردىكى جىن -شا-ياتۇنلارنىڭ تىلسىمات ئۆڭكۈرلىرىگە ئاپىرىپ بەند قىلىپ، ئۇنىڭ يۈرىكىنى پوكۇلدىتىپ تۇرۇپ تۇرسۇن، ئىككى ئې-غىز گەپنى جاھانبايدىن ئاڭلايلى:

جاھانباي مەلىكىنىڭ قولىدىكى ئۈزۈكنى ئېلىپ ئۆز قولىغا سېلىپ راۋاقتىن قايتىپ چۈشكەندىن كېيىن، ئاتـ-نى قەبرىگە كىرگۈزۈۋېتىپ، ئادەتتىكىدەك رەستىگە بېرىپ دۇكىنىنى ئېچىپتۇ. ئۇ دۇكاندا ئولتۇرغانىكەن، بىر توپ ئادەمنىڭ تاياق زەربىدىن باش - كۆزى يېرىلغان، كىيىمى قىپقىزىل قانغا بويالغان ئىككى ئادەمنى ئالدىغا سېلىـپ، توختىماي ئۇلارنىڭ ئۇدۇل كەلگەن يېرىگە ئۇرۇپ كېتىۋاتـ-قانلىقىنى كۆرۈپ قاپتۇ. جاھانباينىڭ يۈرىكى بىرنېمىـنى تۇيغاندەك قىلىپ، سەكرەپ دۇكاندىن چۈشۈپ: «ھەي ئادەمـ-لەر، توختاڭلار !» دەپ ۋارقىراپ ئۇلارنى توختىتىپتۇ. بېـ-رىپ قارىسا، تاياق يەپ قانغا غەرق بولغان ئىككى ئادەم ئۇنىڭ ئىككى ئاكىسى ئىكەن.

— بۇلارنى نېمە ئەيىب بىلەن ئۇرۇۋاتىسىلەر؟ نەگە ئېلىپ ماڭدىڭلار؟ — دەپ سوراپتۇ جاھانباي ئۇ ئادەملەر-دىن.

— بۇ ئىككىسى مۇشۇ جايدا تۇرغان ھەممىمىزدىن كۆپ پۇل قەرز ئالغانىدى. ئۆزۈڭدىن بويان پۇلىمىزنى بەر-مەستىن قېچىپ يۈرىدۇ، بۈگۈن تۇتۇۋالدۇق. بۇ ئىككىسى: «رەستىدىكى كاتتا دۇكان بىزگە تەئەللۇق، شۇ دۇكاننى پۇ-لۇڭلارغا ھېسابلاپ سىلەرگە بېرەيلى» دېگەنىدى، ئەمما دۇ-كاننى ئاللىقاچان باشقىلارغا ئۆتكۈزۈپ بېرىپ بولغانىكەن. ئەمدى: «يايلاقتا يىلقىمىز، قوي، كالا پادىمىز بار، شۇنى بېرەيلى» دېدى. بىز بۇلارنى ئەنە شۇ يايلاققا ئەكېتىۋاتىـ-

مىز، — دەپتۇ ئۇ ئادەملەردىن بىرى. بۇلارنىڭ ھەممىسى قىمارۋازلار ئىكەن، ئەمما ئۇ كىشى: «بۇ ئىككىسى بىزگە قىماردا ئۇتتۇرۇپ قەرزگە بوغۇلغاندى» دېمەستىن، «بىز-دىن پۇل قەرز ئالغاندى» دېگەنىكەن. جاھانباي بۇنى كۆڭ-لىدە چۈشىنىپ: «بۇلارنى قويۇپ بېرىڭلار، پۇلۇڭلارنى مەن بېرەي» دەپ ئاكىلىرىنى ئۇلارنىڭ چاڭگىلىدىن بوشىتىپ دۇكىنىغا ئەكىرىۋاپتۇ. بۇ چاغدا جاھانباي تەنزىكەش ئە-مەس، چوڭ بىر دۇكاننىڭ سالاپەتلىك خوجايىنى بولۇپ قالغانىكەن. ئۇ ھېلىقى ئادەملەرنىڭ ئىسمىنى، ئاكىلىرىدا قانچىلىكتىن ئېلىشى بارلىقىنى سورىۋېلىپ، ئۇلارغا: «ئۈچ كۈندىن كېيىن مانا مۇشۇ دۇكانغا كېلىپ پۇلۇڭلارنى مەندىن ئېلىڭلار» دەپ ئۇلارنى يولغا ساپتۇ. ئەھلى رەستە ئۆزئارا جاھانبايغا مىننەتدارلىق بىلدۈرۈشۈپتۇ، ئۇ-نىڭ ئىككى ئاكىسىغا بولسا لەنەت - نەپرەت ياغدۇرۇپتۇ.

جاھانباي كەچتە ئۆيىگە قايتىپ كەپتۇ، لېكىن ئاكى-لىرىنىڭ كەچۈرمىشىنى ئانىسىغا ئېيتماپتۇ. ئۇ ئاكىلىرى-نى ھامامدا يۇيۇندۇرۇپ، يېڭى كىيىم كىيگۈزۈپ ئۆيگە قايتۇرغانىكەن. ئۇ ئەتىسى ئوردىغا بېرىپ ئۆزىنى مەلۇم قىلىپ قايتقاندىن كېيىن، ئانىسىنى پادىشاھنىڭ قۇدىسى، مەلىكىنىڭ قېيىنانىسى بولۇپ قالغانلىقى بىلەن ھەيران قالدۇرماقچى، خۇشال قىلماقچىكەن. ئۇ ئۆزىنىڭ ۋە ئاكى-لىرىنىڭ قىسمىتى ھەققىدە نۇرغۇن خىياللارنى سۈرۈپ يېتىپ ئۇخلاپ قاپتۇ. ئۇ چۈش كۆرۈپتۇ، چۈشىگە دادىسى

كىرىپتۇ. دادىسى ئۇنىڭغا: «ئوغلۇم، سېنىڭ بېشىڭغا بەخت
قۇشى قونغانلىقى بىلەن مۇبارەكلەيمەن. سەن ئوردا ئەركاز-
لىرىدىن بولۇپ قېلىش ئالدىدا تۇرىسەن. خەلق گويا بىر
ئەزىم دەريا، پادىشاھتىن تارتىپ پۈتۈن ئوردا ئەھلى مىسا-
لى بېلىق، بېلىق سۇدىن ئايرىلسا ياشىيالمىغاندەك، پادى-
شاھمۇ، ۋەزىر - ئەمەلدارلارمۇ، سەركەردىلەرمۇ خەلقتىن
ئايرىلسا دەۋران سۈرەلمەيدۇ. خەلقتىن ئايرىلمايمەن دەيدى-
كەنسەن، خەلقنىڭ سىردىشى بول، دادىغا يەت، ئاندىن ئى-
شەنچ ۋە ھىمايىگە ئىگە بولىسەن. بۇ — ئىناۋەت دېمەك-
تۇر. بۇنىڭ ئەكسى نەزەردىن چۈشمەكتۇر. دۇنيادا ئىنسان
ئۈچۈن ئىناۋەتتىنمۇ ئۈستۈن شەرەپ تاجى، نەزەردىن
چۈشمەكتىنمۇ ئارتۇق پاجىئەلىك ھالاكەت بولمايدۇ. ئەمما،
ئىناۋەتكە ئېرىشىش ئوڭاي ئەمەس. ئۇنىڭغا نائىل بولۇش
بىر قورام تاشنى ئېگىز تاغ ئۈستىگە ئاچىقىشتەك مۈش-
كۈل بولسا، نەزەردىن چۈشۈش ئاشۇ قورام تاشنى تاغ
ئۈستىدىن پەسكە دومىلىتىۋېتىشتەك ئاساندۇر. پادىشاھمۇ،
ئەمەلدارلارمۇ نەزەردىن چۈشسە، ئۇنىڭ ھېچقانداق ئىناۋىتى
قالمايدۇ، خەلق ئۇلارنى غۇلىتىۋېتىدۇ. سەن پادىشاھقا
كۈيئوغۇل بولغاندىن كېيىن پادىشاھنىڭ ئەڭ يېقىن ئادى-
مى بولۇپ قالىسەن، سەن ئۈچۈن پادىشاھ بىلەن دىدارلى-
شىپ تۇرۇش، سۆھبەتلىشىپ تۇرۇش پۇرسىتى كۆپ بولى-
دۇ، شۇڭا سەن ئالدى بىلەن يۇرتنىڭ ئەھۋالىنى چۈشەن-
گىن، ۋاقتى كەلگەندە پادىشاھقا يەتكۈز، يۇرتنى تۈزە...»

دەپتۇ. جاھانباي ئويغىنىپ كېتىپتۇ. ئۇ شۇ كۈنى سەھەر-دە مەسچىتتە بامدات نامىزىنى ئوقۇپ كىرگەندىن كېيىن، ئانىسىغا: «مەن تىجارەت ئىشى بىلەن بىر يەرگە بېرىپ كەلمەكچىمەن، بىر مەزگىل ئۆيدە بولالمايمەن» دەپ چىقىپ كېتىپتۇ - دە، شەھەر ئىچى، يېزا - كەنتلەرنى ئارىلاپ، كىشىلەر بىلەن مۇڭدىشىپ يۇرتنىڭ ئەھۋالىنى بىلىپتۇ. ئوردا ئەمەلدارلىرىدىن تارتىپ يېزا - سەھرالاردىكى بەگ-لەر، مىڭبېشى، يۈزبېشى، ئونبېشى ۋە باشقىلارنى تەكشۈ-رۈپ، جىنايىتى چېكىدىن ئاشقان پارىخور، خىيانەتچى، ستەمكارلارنى تىزىملىككە ئاپتۇ. ئۇ ئەنە شۇنداق يۇرت ئارىلاپ يۈرگەندە، خەلق ئارىسىدا تارقىلىپ يۈرگەن پادى-شاھنىڭ بولمىش كۈيئوغلى ھەققىدىكى توقۇلمىلار ئۇنىڭ قۇلىقىغىمۇ يېتىپتۇ - دە، ئۇ، بۇ زادى نېمە گەپ؟ مەن پۇقرالارنى ئاشۇنداق غەم - قايغۇغا سېلىپ قويغان ئوخ-شىمامدىمەن، بۇنى بىر ئۇقاي، دەپ ئۆيگە قايتىپتۇ.

ئۇ ھويلىسىغا كىرسە، ھېلىقى بىر توپ ئادەم ئىككى ئاكىسىنى ئالدىغا سېلىپ: «ئۆينى نېمىشقا بىكارلاپ بەر-مەيسەن؟» دەپ، ئۇلارنى ھويلىدىن قوغلاپ چىقىرىشقا ئۇ-رۇنۇۋاتقۇدەك. يەنە بىر ئادەم جاھانباينىڭ ئانىسىنىڭ قې-شىغا بېرىپ: «بۇ ئۆينى بىكارلا» دەپتۇ. ئانا: «نېمىشقا بى-كارلايمەن؟» دەپتىكەن، ئۇ ئادەم: «مەن بۇ ھويلىنى بارلىق ئۆي بىساتلىرى بىلەن ئىككى بايۋەچچىدىن ئۇتۇۋالدىم» دەپتۇ. شۇ چاغدا بۇ ئادەملەرنىڭ ئالدىدا جاھانباي پەيدا

بوپتۇ. ئۇلار ئۇۋىسى بۇزۇلغان ھەربىدەك گۇررىدە قىلىپ جاھانبايىنى ئارىغا ئېلىۋاپتۇ.

— مەن سىلەرنىڭ پۇلۇڭلارنى راسلاش ئۈچۈن بىر يەرگە بارغانىدىم. پۇلنى راسلىدىم، ئەمما چوڭ بىر دەريا ئەزىمدىن ئۆتۈشكە توغرا كېلەتتى، كەلكۈن كېلىپ قېلىپ كېمىلەر توختاپ قالدى. ۋاقتىدا كېلەلمىدىم، سىلەر بەرگەن ئۈچ كۈنلۈك قەرەل ئۆتۈپ كەتتى، مانا ئاخىر كەلدىم. پۇلۇڭلارنى ئەتە مانا مۇشۇ ئۆيدە تاپشۇرۇۋېلىڭلار، پۇل - ماللار ھازىر يېتىپ كېلىدۇ، — دەپتۇ جاھانباي.

— ئەمدى بىزنى ئالدىيالمايسەن، پۇلۇڭلارنى ئەتە بېرىمەن دەپ، يەنە قېچىپ كەتمەكچىمۇسەن؟ — دەپ، پۇلنى ھازىر بەرمىسە كەتمەيدىغانلىقىنى ئېيتىپ تۇرۇۋاپتۇ ئۇلار.

جاھانباي:

— خوپ، ئۇنداق بولسا مەن بىلەن يۈرۈڭلار، سودا

سارىيىغا بېرىپ پۇلۇڭلارنى ئىلىڭلار، بۇ چاغقىچە مالـلار كېلىپ بولغاندۇ، ـــ دەپ ئۇلارنى باشلاپ ئۆيدىن چىقىپتۇ. ئۇ توپتوغرا ئوردىغا قاراپ مېڭىپتۇ. ئوردا ئالدىغا بارغاندا، ھېلىقى ئادەملەرگە: « سىلەر مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرۇڭلار، مەن ھازىر قايتىپ چىقىمەن» دەپ ئوردىغا كىرىپ كېتىپتۇ. ئۇ ئوردىغا كىرىپ ئۆزىنى مەلۇم قىپتۇ. شۇئانلا ئوردىدىن داقا ـ دۇمباق ساداسى ياڭراپتۇ. ئارقىدىنلا جاكارچىلار: «كۈيئوغۇل كەلدى، توي باشلاندى !» دەپ كوچىغا چىقىپ جاكار قىلىشقا باشلاپتۇ. بايىقى ئادەملەر ھېلىقى يىگىتنىڭ پادىشاھنىڭ كۈيئوغلى ئىكەنلىكىنى بىلىپ غىپپىدە تىكىۋېتىپتۇ. پادىشاھ قىرىق كېچە ـ كۈندۈز توي ـ تاماشا قىلىپ، قىزىنى جاھانبايغا نىكاھلاپ بېرىپتۇ. قىزى بىلەن كۈيئوغلىنى خاس قەسىرگە ئورۇنلاشتۇرۇپتۇ. جاھانباي ئانىسىنى ئۆز قەسرىگە ئەكېلىۋاپتۇ.

پادىشاھ كۈيئوغلى جاھانباينىڭ مۆتىۋەر سودىگەر ئائىلىسىدىن كېلىپ چىققانلىقىنى بىلگەندىن كېيىن، بىر كۈنى ئۇنىڭ بىلەن سودا ئىشلىرىنى گۇڭگۇلەندۇرۇش ھەققىدە سۆھبەتلىشىپ قاپتۇ. ئۇ جاھانباينىڭ بۇ توغرىدىكى دانا پىكىرلىرى ۋە تەدبىرلىرىنى ئاڭلاپ، ئۇنىڭدىن تولىمۇ مەمنۇن بوپتۇ، بولۇپمۇ ئۇنىڭ: «دۆلەتنى قۇدرەتلىك قىلىش، خەلقنى باياشات تۇرمۇشقا ئىگە قىلىشتا پىكىر يۈرگۈزۈش كېرەك. چارە ـ تەدبىر تېپىش ئۈچۈن شۇ

زېمىندا قانداق ئىشلارنىڭ بارلىقىنى ئىگىلەپ تۇرۇش لازىم-دۇر» دېگەن سۆزى پادىشاھنى قاتتىق تەسىرلەندۇرۇپتۇ.

— بىزنىڭ يۇرتىمىزدا قانداق ئىشلار بارلىقىنى ئېيتىپ بېرەلەمسىز؟ — دەپ سوراپتۇ پادىشاھ.

جاھانباي پادىشاھقا يۇرت ئەھۋالىنى بايان قىلىپ بېرىپتۇ ۋە يۇرتنى تۇزەش، بۇنىڭ ئۇچۇن مەرىپەت دەرۋازىسىنى كەڭ ئېچىش، بىلىم ئەھلىلىرىنى يېتىشتۇرۇش، مۇئەسسەسەلەرنى پاك، دىيانەتلىك، ئىقتىدارلىق، ياراملىق كىشىلەرنىڭ قولىغا تۇتقۇزۇش، ناقابىللارنى، ھاراماتاقلارنى، زالىملارنى تازىلاش، ئادالەتنى تەختكە چىقىرىش، جەمئىيەتنى ئوغرى، قىمارۋاز، پاھىشە، بەڭگىلەردىن خالىي قىلىش قاتارلىقلار ھەققىدە تەكلىپ بېرىپتۇ. پادىشاھ تېخىمۇ مەمنۇن بولۇپ:

— ئوغلۇم، بۇ ئىشقا سىزدىنمۇ مۇناسىپراق كىشى يوق، — دەپتۇ. ئەتىسى پۈتۈن ۋەزىر - ئەمەلدارلارنىڭ ھۇزۇرىدا بېشىدىن تاجنى ئېلىپ جاھانبايغا كىيگۈزۈپ، ئۇنى شاھلىق تەختكە چىقىرىپتۇ.

جاھانباي پادىشاھ ئالدىدا ئۆزى ئوتتۇرىغا قويغان ئىشلارنى مۇۋەپپەقىيەتلىك ئورۇنداپتۇ، يۇرتنى تۈزەپتۇ، ئەلنى ئەمىن قىپتۇ. ئىككى ئاكىسىنى ئوردا خىزمىتىگە ئاپتۇ. ئۇلارغا قىمارخانىلارنى، پاھىشىخانىلارنى، بەڭخانىلارنى تازىلاش، ئوغرى - يالغانىي يوقىتىش ۋەزىپىسىنى تاپشۇرۇپتۇ. ئۇلار ئاۋۋالقى يامان قىلمىشلىرىغا توۋا قىلىپ،

ئۆز خىزمەتلىرىنى ساداقەتلىك بىلەن ئورۇنداپتۇ. جاھانباي پۇقرالارنىڭ ھىمايىسىگە ئېرىشىپ، ئىناۋىتى ئۆسۈپ، سەلتەنەت تەختى مۇستەھكەملىنىپتۇ.

ئەسلىدە دادىسىنىڭ چۇشىگە كىرگەن ھېلىقى ئاقسا- قال كىشى خىزىر ئەلەيھىسسالام بولۇپ، ئۇ جاھانباينىڭ بىلىملىك، ئەخلاقلىق، توغرا سۆز، خالىس نىيەت، ئادالەت- پەرۋەر، خەلق سۆيەر ۋە ئاتا - ئانىغا ھۆرمەتچان، مېھرى- بان ئىكەنلىكىدەك ياخشى خىسلىتى ئۈچۈن ئۇنىڭغا نەزەر تاشلىغانىكەن. كېيىن ئۇنىڭ چۇشىگە دادىسىنىڭ قىياپىتىدە كىرگەنمۇ ئەنە شۇ ئۇلۇغ خىزىر ئىكەن.

پادىچى بوۋاي ۋە ئۇنىڭ ئوغلى

زامانلارنىڭ زامانىسىدا بىر كەمبەغەل بوۋاي ئۆتكەنىد-كەن، ئۇ بوۋاينىڭ زېرەك بىر ئوغلى بولغانىكەن. ئۇلار ئەسلىدە بىر قورايلىق ئېتىزغا بۇغداي تېرىپ، ئۇنىڭدىن ئاز - تولا بۇغداي ئېلىپ جېنىنى جان ئېتىپ كەپتىكەن. شۇنداق يىللارنىڭ بىرىدە يىل بويى يامغۇر ياغماي، بىر تالمۇ دان ئالالماپتۇ. بوۋاي جان بېقىش كويىدا بىر مە-ھەللىنىڭ پادىسىنى بېقىپتۇ، باققاندىمۇ ئەلنى رازى قىل-غۇدەك بېقىپتۇ.

شۇ چاغدا بۇ ئەلنىڭ پادىشاھىمۇ ئۆزىنىڭ قىرىق بىر كالىسىنى باقىدىغان بىر ياخشى پادىچى ئىزدىتىپ يۈرگە-نىكەن. ئۇ ئىزدەپ - سۈرۈشتۈرۈپ، بۇ پادىچى بوۋاينىڭ پادىنى ياخشى باقىدىغانلىقىنى بىلىپتۇ. ئۇنى چاقىرتىپ، ئۆزىنىڭ كالىلىرىنى بېقىشنى بۇيرۇپتۇ. بوۋاي چارىسىز ماقۇل بوپتۇ. پادىشاھنىڭ قىرىق بىر كالىسىنىڭ ئىچىدە بىر كالىسى قىرىق چېلەك، قالغان قىرىق كالىسى قىرىق

چىلەك سۈت بېرىدىكەن. شۇڭا، قىرىق چىلەك سۈت بېرىدىغان كالا پادىشاھ ئۈچۈن بەكمۇ ئەتىۋارلىق ئىكەن. مۇشۇ ۋەجىدىن پادىشاھ ھەر كۈنى ئەتىگەندە بىر قېتىم، كەچتە بىر قېتىم كالىلارنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرۈپ، ئاندىن خاتىرجەم بولىدىكەن.

كۈنلەر كېيىندىن كۈنلەر، ئايلار كېيىندىن ئايلار ئۆتۈپتۇ، كالىلار ياخشى تويۇپ سەمرىپتۇ. پادىشاھ كۆڭلىدە رازى بوپتۇ. شۇنداق كۈنلەرنىڭ بىرىدە، پادىشاھنىڭ قىرىق چىلەك سۈت بېرىدىغان كالىسى تۇيۇقسىز يوقىلىپ كېتىپتۇ. بوۋاي يېقىن ئەتراپلارنى ئىزدەپتۇ، زادىلا تاپالماپتۇ. ئاخىر قىرىق كالىنى ھەيدەپ قايتىپ كەپتۇ. پادىشاھ ئادىتى بويىچە چىقىپ قارىسا، ئەتىۋارلىق كالىسى كۆرۈنمەپتۇ، سۈرۈشتۈرۈپ، يوقالغانلىقىنى بىلىپتۇ. پادىشاھ دەرغەزەپكە كەپتۇ ـ دە: «جاللات ! » دەپ ۋارقىراپتۇ. جاللات شۇ ھامان يۈگۈرۈپ كىرىپتۇ ـ دە:

ـــ ئۇلۇغ پادىشاھىئالەم، كىمنىڭ كاللىسىنى تېنىدىن جۇدا قىلىمەن؟ ـــ دەپتۇ.

ـــ جانابىي شاھىمىز، ـــ دەپتۇ پادىشاھنىڭ بىر ئادىل ۋەزىرى، ـــ بۇ بوۋاينى ئۆلتۈرۈۋەتسەك، كالىنى تاپماق تەس بولارمىكىن، ئۇنىڭغا بىر ھەپتە مۆھلەت بېرەيلى. شۇنىڭغىچە كالىنى تاپالمىسا، ئاندىن ئۇنىڭ كاللىسىنى تېنىدىن جۇدا قىلساق.

پادىشاھ ئويلىنىپ، بوۋايغا بىر ھەپتە مۆھلەت بېرىپ-

تۇ. پادىچى بوۋاي تايىقىنى تۇتقىنىچە كالىنى ئىزدەپتۇ، چۆللەرنى كېزىپتۇ، جاڭگاللارغا كىرىپتۇ، ھېچ يەردىن تا-پالماپتۇ، جۇمە كۇنمۇ يېتىپ كەپتۇ. ئۇ كالىنى تاپالمى-غاندىن كېيىن، ئۆلۈم كۆزىگە كۆرۈنۈشكە باشلاپتۇ، يالغۇز بالىسىنى ئويلاپتۇ. ئۇ شۇنداق خىياللار بىلەن مېڭىۋېرىپ، بىر تاغقا بېرىپ قاپتۇ. ئۇ تاغدا بىر چوڭ غار بار ئىكەن. بوۋاي كالا مۇشۇ غارغا كىرىپ قامىلىپ قالغانمىدۇ؟ دېگەن ئوي بىلەن غارغا يېقىنلاپ بېرىپتۇ. شۇ چاغدا بىر دەھ-شەتلىك سادا بىلەن تەڭ قاتتىق بوران چىقىپ، بوۋاينى بىر يەرلەرگە ئاپىرىپ تاشلاپتۇ. بوۋاي تىرىشىپ - تىر-مىشىپ يەنە غارنىڭ ئاغزىغا يېقىنلاپ بېرىپتۇ. بۇ قېتىم يەنە شۇنداق سادا بىلەن ئوت يالقۇنى كۆتۈرۈلۈپتۇ. بوۋاي دەرھال ئۆزىنى دالدىغا ئېلىۋاپتۇ. ئوت يالقۇنى ئۆتۈپ كەتكەندىن كېيىن، بوۋاي غار ئاغزىغا قارىغۇدەك بولسا، بىر ئادەم تۇرغۇدەك. ئۇ بوۋايدىن:

— ھەي بوۋاي، سېنى بۇ يەرگە كېلىشكە نېمە مەج-بۇر قىلدى؟ — دەپ سوراپتۇ.

— مەن پادىشاھنىڭ قىرىق بىر كالىسىنى باقاتتىم، — دەپتۇ بوۋاي، — قىرىق چېلەك سۈت چىقىدىغان بىر ئار-زۇلۇق كالىسى يوقىلىپ كەتتى. جۇمەدىن بېرى ئىزدەۋاتىد-مەن، ھېچ تاپالمىدىم. ئىزدەپ كېلىپ قارىسام بۇ غار كۆ-رۈندى. مۇشۇ غاردا قامىلىپ قالغانمىدۇ، دېگەن ئوي بىلەن بۇ يەرگە كەلدىم.

— سىنىڭ بۇ يەرگە كېلىشىڭنى بىلەتتىم. بۇ غار سېھىرگەرلەر ماكانى. سەن بىزنىڭ ھاجىتىمىزدىن چىقساڭ، كالىنى ئۆز ئۆيۈڭگە يەتكۈزىمىز، — دەپتۇ ھېلىقى سېھىرگەر.

— قولۇمدىن كەلسە، ھاجىتىڭلاردىن چىقاي، — دەپتۇ بوۋاي.

— سىنىڭ بىر يالغۇز ئوغلۇڭ بار، — دەپتۇ سېھىرگەر، — شۇ ئوغلۇڭنى بىرسەڭ، كالىنى ئەتە پادىشاھقا ئاپىرىپ بېرىپ ئۆلۈمدىن قۇتۇلىسەن.

بوۋاي ياق دىسە پادىشاھ ئۆلتۈرىدۇ، ماقۇل دەي دىسە يالغۇز بالىسىدىن ئايرىلىپ قالىدۇ. سېھىرگەر بوۋاينىڭ تەڭقىسلىقتا قالغانلىقىنى كۆرۈپ:

— سەن بالاڭ بىلەن مەسلىھەتلەش، — دەپتۇ سېھىرگەر، — كۆزۈڭنى يۇم، مەن: «ئاچ» دىگەندە كۆزۈڭنى ئاچىسەن.

بوۋاي كۆزىنى يۇمۇپتۇ، بىرھازادىن كېيىن «ئاچ» دىگەن سادا بىلەن كۆزىنى ئېچىپتۇ، قارىسا، ئۆز ئۆيىدە تۇرغۇدەك. ئاتىسىنىڭ غەم ـ قايغۇدا قالغانلىقىنى بىلگەن ئوغۇل:

— ئاتا، كالا تېپىلمىغان بولسا، سىنىڭ ئورنۇڭغا پادىشاھنىڭ ئالدىغا مەن بارىمەن، — دەپتۇ.

بوۋاي ئوغلىغا سېھىرگەر بىلەن بولغان سۆھبەتنى دەپ بېرىپتۇ. زېرەك ئوغۇل ئاتىسىدىن رازىلىق دۇئاسىنى

ئىلىپ، سېھىرگەرلەر ماكانىغا بارماقچى بوپتۇ. ھەممىدىن خەۋەر تېپىپ تۇرغان سېھىرگەر شۇ ھامان پەيدا بولۇپ، كالىنى بوۋاينىڭ ھويلىسىغا يەتكۈزۈپتۇ ـ دە، بىر دوملاپ چوڭ بىر قۇشقا ئايلىنىپ، بوۋاينىڭ ئوغلىنى ئەكېتىپتۇ. بوۋاي ئوغلىنىڭ دەردىدە زار قاقشاپ قاپتۇ. قۇش يىگىتنى بىر ھەشەمەتلىك بىنانىڭ يېنىغا تاشلاپ غايىب بوپتۇ. يىگىت بىر ئۆينىڭ ئىشىكىنى ئېچىپ كىرسە، بىر مومايىنىڭ تەنھا تەسۋى تارتىپ ئولتۇرغانلىقىنى كۆرۈپتۇ ۋە سالام بېرىپتۇ. موماي:

— كەلگىن، بالام، يۇقىرى ئۆتكىن، — دەپتۇ ـ دە، دەرھال مېۋە، قەنت ـ گېزەكلەر بىلەن چاي تەييارلاپ يىگىتنى مېھمان قىپتۇ. يىگىت چاي ئىچىۋېتىپ ئىشىك تەرەپكە شۇنداق قاراپتۇ ـ دە، بىر چوڭ يىلاننىڭ كىرىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ چۆچۈپتۇ.

— بالام، قورقمىغىن، — دەپتۇ موماي چىقىپ كېتىۋېتىپ، — زىيىنى يوق، ئىختىيارىغا قويۇپ بەر.

موماي ئۆيدىن چىقىپ كەتكەندىن كېيىن، يىلان يىگىتنىڭ قۇچىقىغا چىقىپتۇ ـ دە، بىر دوملاپ، ئاي دېسە ئاغزى بار، كۈن دېسە كۆزى بار، قەلەم قاشلىق، سۇمبۇل چاچلىق، زىلۋا بويلۇق بىر گۈزەل قىزغا ئايلىنىپتۇ. قىز يىگىتكە قاراپ تەزىم بەجا كەلتۈرگەندىن كېيىن، خۇش تەبەسسۇم بىلەن ھال ـ ئەھۋال سوراشىپتۇ. يىگىتنىڭ قەلبىدە بىر ئوت كۆيگەندەك بوپتۇ، قىز ئۇنىڭ پۈتۈن مېھرىنى

تارتىۋاپتۇ.

— بۇ ئۆي - جاي، ئىمارەتلەر بىزنىڭكى، — دەپتۇ قىز، — چارباغلارنى سەيلە قىلىپ، بىللە چىقايلى !

قىز بۇ قەددى - قامەتلىك، زېرەك يىگىتنى ئەگەشتۈرۈپ، چارباغنى قىرىق كۈن ئايلىنىپتۇ. ئاندىن سېھىرگەر چوڭ توي - مەرىكە ئۆتكۈزۈپ، قىزنى يىگىتكە نىكاھلاپتۇ. كۈنلەر ئۆتۈپتۇ، ئايلار ئۆتۈپتۇ. بىر كۈنى يىگىتنىڭ ئاتىسىنى يوقلاپ كېلىش ئارزۇسى قوزغىلىپتۇ، بۇ ئارزۇسىنى خوتۇنىغا ئېيتىپتۇ. خوتۇنى مۇنداق دەپتۇ:

— سېھىرگەر مېنىڭ ئاتام بولىدۇ. سىز ئۇنىڭ ئالدىغا بارغاندا، بىرىنچى كۈنى، بىر تۇلپار بار، شۇنى سوراڭ، ئىككىنچى كۈنى، بىر خىسلەتلىك ئۈزۈك بار، شۇنى سوراڭ، ئۈچىنچى كۈنى رۇخسەت سوراڭ.

يىگىت خوتۇنىنىڭ مەسلىھەتى بويىچە بىرىنچى كۈنى تۇلپارنى سوراپتۇ، ئىككىنچى كۈنى خىسلەتلىك ئۈزۈكنى سوراپتۇ، ئۈچىنچى كۈنى ئاتىسىنى يوقلاش ئارزۇسىنى ئېيتىپ، رۇخسەت سوراپتۇ. سېھىرگەر سورىغانلىرىنى بېرىپ، رۇخسەت بېرىپتۇ. ئەر - خوتۇن ئىككىسى يولغا تەييارلىق قىپتۇ. يولغا ئاتلانغان كۈنى قىز بىر دومىلاپلا يىلان قىياپىتىگە كىرىپ، ئاتنىڭ پۇتىغا يۆگىشىۋاپتۇ. ئۇلار ئاتىسىنىڭ ئۆيىگە ئۇچقاندەكلا بېرىپتۇ. ئاتىسى ئوغلىنىڭ پىراقىدا ئازابلىنىپ يېتىپ قالغانىكەن.

— ئاتا، مەن قايتىپ كەلدىم، — دەپتۇ يىگىت.

بالىسىنىڭ تىرىكلىكىدىن ئۈمىد ئۈزگەن بوۋاي دەس-لەپتە ئىشەنمەپتۇ، شۇنداقتىمۇ، ئىشىكىم ئالدىغا كەلگەن-كەن، دىدارىنى كۆرۈۋالاي دەپ ئىشىكنى ئېچىپتۇ-دە، بالىسىنى كۆرۈپ ئۆزىنى ئېتىپتۇ.

— سەن ئۆز بالاممۇ ياكى بالامنىڭ روھىمۇ؟ — دەپ-تۇ بوۋاي، — سېنىڭ بىلەن دىدارلىششقا خۇدا ئۆزى نېسىپ قىلغان ئوخشايدۇ. ئۆيگە كىر.

بوۋاي ئوغلى بىلەن ئەھۋاللاشقاندىن كېيىن، باغلاپ قويغان تۇلپارغا كۆزى چۈشۈپتۇ ۋە ئۇنىڭ پۇتىدىكى يىلان-نى كۆرۈپ، قورقۇنچ بېسىپتۇ.

— ئاتا، ئەندىشە قىلما، ئۆيگە كىرەيلى، — دەپتۇ يىگىت.

ئاتا - بالا ئۆيگە كىرگەندىن كېيىن، يىگىت ھەممە ئەھۋالنى ئاتىسىغا دەپ بېرىپتۇ. شۇ چاغدا يىلان بىر دومىلاپ ئەسلىگە كېلىپ ئۆيگە كىرىپتۇ، بوۋايغا تەزىم قىلىپ، ھال - ئەھۋاللىشىپتۇ. بوۋاي كېلىنىنى كۈتۈۋالغۇدەك ھېچ نەرسىسى بولمىغاچقا، بەكمۇ خىجالەت بوپتۇ.

— ئاتا، خىجالەت بولما، ھېلىمۇ قورايلىق ئېتىزىمىز ئۆزىمىزدە ئىكەن، ھەممە نەرسە تەل بولىدۇ، — دەپتۇ يىگىت.

يىگىت خىسلەتلىك ئۈزۈكنى قولىغا ئېلىپ: «قېنى، خىسلەتلىك ئۈزۈك، كارامىتىڭنى كۆرسەت» دەپتىكەن،

دەرۋازىسى ياقۇتتىن، تۈۋرۈكلىرى ئالتۇندىن، تەكتى مەر-
مەردىن ياسالغان بىر چوڭ ئوردا پەيدا بوپتۇ. ئۇنىڭ نۇ-
رىدا كىچە كۈندۈزگە ئايلىنىپتۇ. يىگىت بىلەن كېلىن
بوۋاينى قولتۇقلاپ، زىلچا - گىلەملەر بىلەن ئورالغان بىر

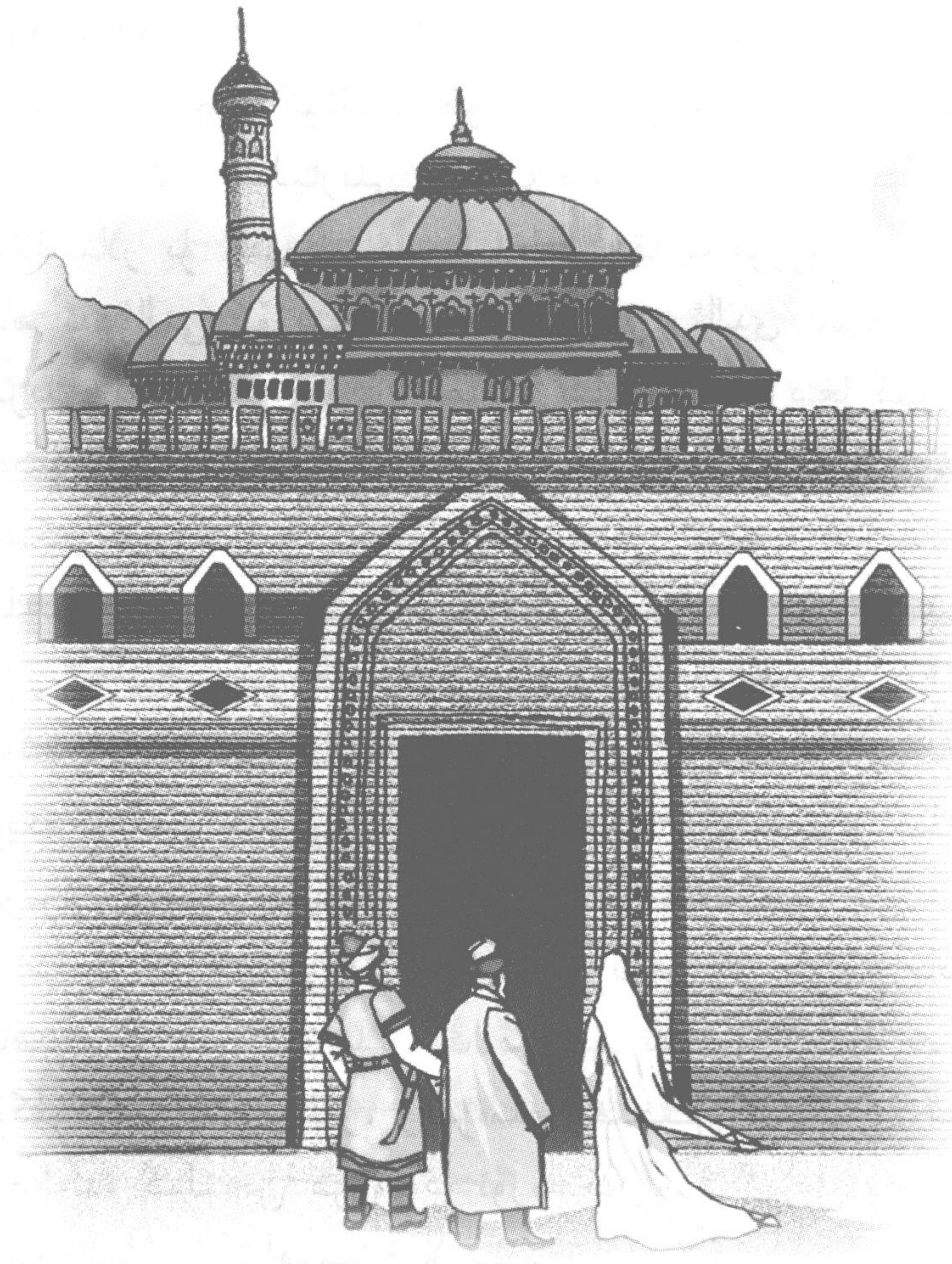

ئۆيگە ئورۇنلاشتۇرۇپتۇ، ئېسىل تائاملار بىلەن مېھمان قىپتۇ.

ئەمدىكى گەپنى شۇ ئەلنىڭ پادىشاھىدىن ئاڭلايلى:

ئوردىنىڭ داڭقى تېزلا پادىشاھ ئوردىسىدىن ھالقىپ، يىراق - چەتلەرگىچە يېتىپتۇ. پادىشاھ ئۆز تەۋەسىگە ئوردا سالغان «پادىشاھ»نىڭ كارامىتىنىڭ سىرىنى بىلەلمەپتۇ، بىرنەچچە كۈنگىچە كۈتۈپتۇ. بىر جۈمە ئۆتكەندىن كېيىن يىگىت تۇلپارىنى مىنىپ شىكارغا ئاتلىنىپتۇ. پايلاقچىلار بۇ خەۋەرنى دەرھال پادىشاھقا يەتكۈزۈپتۇ. پادىشاھ ئەھۋالنى كۆزىتىپ بېقىش ئۈچۈن، ئالدى بىلەن ۋەزىرنى ئەۋەتىپتۇ. ۋەزىر داغدۇغا بىلەن بۇ ئوردىغا كىرىپ كەپتۇ. ئوردا شۇنچىلىك ھەشەمەتلىك بولغان بىلەن بىرمۇ لەشكەر كۆرۈنمەپتۇ. ئۇ قايسى ئىشىكنى ئېچىپ كىرىشنى بىلەلمەي تۇرغاندا، جاھاندا تەڭدىشى يوق بىر قىز چىقىپ ۋەزىرگە سالام بېرىپتۇ. قىز پەلەمپەيدىن چاققانلىق بىلەن چۈشۈپ، ياشىنىپ قالغان ۋەزىرنىڭ قولتۇقىدىن يۆلەپ ئۆيگە تەكلىپ قىپتۇ، تۈرلۈك - تۈمەن نازۇنېمەتلەر بىلەن ۋەزىرنى مېھمان قىپتۇ. ۋەزىر قايتىپ كەلگەندىن كېيىن پادىشاھقا كۆرگەنلىرىنى سۆزلەپ بېرىپتۇ ۋە: «ئۇلۇغ پادىشاھىم، بۇ قىز گۈزەللەرنىڭ گۈزىلى ئىكەن. ئۇنىڭ سۆزلۈكىدىن شەربەتلەر، زەمزەملەر خىجىل ئىكەن، سۇ ئىچكەندە گېلىدىن كۆرۈنۈپ تۇرىدىكەن. بۇ گۈزەل پەقەت شەۋكەتلىك پادىشاھىمىزغىلا مەنسۇپ» دەپتۇ.

پادىشاھ بۇ قىزنىڭ تەرىپىنى ئاڭلاپ، ماڭا تەۋە ئەلدە مۇنداق بىر گۈزەل ساھىبجامالنىڭ مېنىڭ ئوردامدا بولـ ـماي، ئۇ يەردە تۇرۇشى مەن ئۈچۈن ھاقارەت، ئۇ گۈلنىڭ خۇش پۇرىقىدىن مەنلا ھۇزۇرلىنىشىم كېرەك، دەپ ئويلاپـ ـتۇ. بىراق، ئۇ بىر پادىشاھ ياكى شاھزادە بولۇپ، يوشۇرۇپ قويغان ئەسكەرلىرى باردۇ، دېگەن ئوي بىلەن يەنە پايلاقچى ئەۋەتىپ تىڭ ـ تىڭلاپ كۆرۈپتۇ. پايلاقچىلار قىزدىن باشقا ھېچكىمنىڭ يوقلۇقىدىن خەۋەر بېرىپتۇ. شۇنداق بولسـ ـمۇ، پادىشاھ بەش يۈز ئاتلىق لەشكەر ئەۋەتىپتۇ. ئاتلىق لەشكەرلەر ئۈچ قېتىم چۇقان كۆتۈرۈپتۇ، لېكىن بۇ ئورـ ـدىدىن بىرمۇ لەشكەر چىقماپتۇ. ئاخىردا لەشكەرلەر ئوتتۇز ئاتلىقتىن سەپ تۈزۈپ، ياقۇت دەرۋازىدىن باستۇرۇپ كىـ ـرىپتۇ. بۇ ھېكمەتلىك ياقۇت دەرۋازىنىڭ ئىككى قانىتى ئۆزلۈكىدىن شۇنداق بىر ئېچىلىپ يېپىلىپتىكەن، لەشـ ـكەرلەر شۇ يەردىلا ئاتلىرىدىن موللاق ئېتىپ، ھەممىسى ھالاك بوپتۇ. پادىشاھ بۇ قىزنى قولغا چۈشۈرەلمەي، باشـ ـقىچە ھىيلە ئىشلىتىپ، يىگىتنى ئۆلتۈرۈپ، قىزنى قولغا چۈشۈرمەكچى بوپتۇ.

ئارىدىن بىرمەھەل ئۆتۈپ يىگىت شىكاردىن قايـ ـتىپ كەلگەندە، بولغان ۋەقەنى خوتۇنىدىن بىرمۇبىر ئاڭلاپتۇ. ئۇنىڭ خوتۇنىغا بولغان مېھرى تېخىمۇ ئېشىپـ ـتۇ. ئۇلار پادىشاھنىڭ يەنە ھىيلە ئىشلىتىپ، بىر پالاكەت كەلتۈرىدىغانلىقىنى مۆلچەرلەپتۇ. ئۇلار: «ھەرنېمە بولسا،

ئۆزىمىزنى سەگەك تۇتايلى» دېيىشىپتۇ. پادىشاھمۇ يىگىت-نى چاقىرتىپ، تۇلپارنى قولغا چۈشۈرۈپ، يىگىتكە بىر تۇھمەتنى ئارتىپ زىندانغا تاشلاش ئارقىلىق قىزنى ئوردىغا ئەكىلىۋالماقچى بوپتۇ - دە، ئەتىسى يىگىتنى پادىشاھ ھۇزۇرىغا چاقىرتىپتۇ. يىگىت پادىشاھنىڭ ئوردىسىغا تۇل-پارنى مىنىپ بېرىپتۇ. تۇلپارنى بىر يەرگە باغلاپ، پادى-شاھنىڭ ئالدىغا كىرىپتۇ. پايلاقچىلار يوشۇرۇنچە تۇلپارنىڭ يېنىغا كېلىپ، ئۇنى ئېلىپ قاچماقچى بوپتۇ. تۇلپار ئال-دىغا كەلگەننى چىشلەپتۇ، ئارقىسىدىن كەلگەننى تېپىپتۇ، ھېچكىمنى يىقىن كەلتۈرمەپتۇ. يىگىت بۇنى تۇيۇپ قاپتۇ. پادىشاھ بۇ يىگىتنىڭ ھېكمىتىگە ئۆزىنىڭ قۇدرىتى يەت-مەيدىغانلىقىغا كۆزى يېتىپتۇ. يىگىت قايتىپ كەتكەندىن كېيىن، پادىشاھنىڭ ئاتىسىنىڭ ۋاقتىدىمۇ ۋەزىر بولغان، چاچ - ساقاللىرى ئاقارغان قېرى ۋەزىر پادىشاھقا مۇنداق مەسلىھەت بېرىپتۇ:

— ئەي شەۋكەتلىك شاھىمىز، مەرھۇم ئاتىلىرى بىر تىلسىماتقا بەكمۇ قىزىققانىدى، بىراق مەقسىتىگە يېتەلمى-گەن. مەرھۇم بوۋىلىرىمۇ بۇ يولدا ئۆرۈنۈپ باققانىكەن. بىز بۇ يىگىتنى مۇشۇ يولغا سالساق، ئۇ بۇ ئىشنى ھەر-گىز ئورۇنديالمايدۇ. سىلى مەرھۇم ئاتا - بوۋىلىرىغا ئوخشاش: «بۇنى ئورۇنديسەن، ئورۇندىساڭ پادىشاھلىقىمنى بېرىمەن، ئورۇنديالمىساڭ كاللاڭنى ئالىمەن» دەيدىلا. مانا بۇ مەقسەتلىرىگە يېتىشىنىڭ چارىسى.

— خوش، بۇ تىلسىمات نېمىكەن؟ — دەپتۇ پادىشاھ.
— ئىككى تىلسىمات بارمىش، — دەپتۇ ۋەزىر، — بىرى، شۇنداق بىر سازمىش. ئۇنىڭغا ئېرىشكەندە، ئالەمدىكى جىمى نەغمە - ناۋادىن خالىغىنىنى ئۆزى چېلىپ بېرەرمىش، كۆڭۈلنى بەكمۇ خۇش قىلارمىش. يەنە بىرى، ئىپار كېيىكمىش. ئۇنىڭغا ئېرىشكەندە، ئەتراپ خۇش پۇراققا تولارمىش، شۇ ئەتراپتىكى پۇقرالاردىن كېسەل بولغانلار ساقىيارمىش، زادى كېسەل بولماي، ئۆمرىنىڭ ئاخىرىغىچە ساغلام ئۆتەرمىش.

پادىشاھ بىرئاز ئويلىنىپ تۇرۇپ قاپتۇ - دە:
— يا شۇ قىزغا ئېرىشەي، يا بۇ تىلسىماتقا ئېرىشەي. بۇ تىلسىماتقا ئېرىشەلىسەملا، پادىشاھلىقىمدىن ۋاز كېچەي، — دەپتۇ.

يىگىت قايتا پادىشاھ ھۇزۇرىغا چاقىرتىلىپتۇ.
— ھەي يىگىت، — دەپتۇ پادىشاھ، — مەن سىنىڭ زېرەك ۋە ئەقىللىقلىقىڭغا قايىل بولدۇم. مېنىڭ ئىككى نەرسىگىلا ھاجىتىم بار، شۇنى ئورۇندىساڭ، پادىشاھلىقىمنى ساڭا ئۆتۈنىمەن، ھاجىتىمدىن چىقالمىساڭ، مېنىڭدىن رەنجىمە.
— قولۇمدىن كەلسىلا ھاجەتلىرىدىن چىقىشقا تەييارمەن، — دەپتۇ يىگىت.

پادىشاھ تىلسىمات قىلىنغان ساز بىلەن ئىپار كېيىكنى نەدىن بولسا، شۇ يەردىن تېپىپ يەتكۈزۈپ بېرىشنى

ئېيتىپتۇ. يىگىت:
— خوپ، مەن ئەزەلدىن كىشىلەرنىڭ ھاجىتىدىن چىقىش يولىغا ئۆزۈمنى ئاتىغان، ئۆلمىسەملا تەلەپلىرىنى ئورۇندايمەن، — دەپتۇ.
يىگىت قايتىپ بارغاندىن كېيىن بولغان ۋەقەنى، پادىشاھنىڭ ھاجىتىنى خوتۇنىغا دەپ بېرىپتۇ. خوتۇنى مۇنداق دەپتۇ:
— ئاتام تۇرۇۋاتقان غاردىن قىرىق بىر كۈنلۈك يىراق بىر تاغنىڭ يېنىدا يەنە بىر غار بار. غارنىڭ ئىچىدە دىۋىلەر ئۇخلايدۇ. دىۋىلەر ئۇخلاپ قالغان بولسا، ئەتراپ تىمتاس، جىمجىتلىققا ئايلىنىدۇ، ئۇچار قۇشلارمۇ سايرىمايدۇ. بۇ چاغدا سىز يېتەرلىك ئوزۇق، ئۇسسۇزلۇق ئېلىپ، نېرىدىكى بىر كاماردا بىر جۇمەدىن بىر ئايغىچە يېتىڭ. قاچان ئۇچار قۇشلار سايرىغان، يېقىملىق ساز - نەغمە ئاڭلانغان چاغدىلا غارغا كىرىڭ. ئۇ چاغدا دىۋىلەر بىر يىللىق يەرگە سەپەر قىلغان بولىدۇ. سىز غارنىڭ بىرىنچى ئىشىكىنى ئاچقاندىن كېيىن، بىرىنچى ئويۇقتا ئالتۇن تاۋاقتا دانلاۋاتقان بىر دەمدەر بار. بۇ، دىۋىلەرنىڭ جېنى، سىز ناھايىتى چاققانلىق بىلەن يۈگۈرۈپ بېرىپ، ئۇنىڭ بوينىنى ئۇزۇۋېتىڭ، بولمىسا دىۋىلەر يېتىپ كېلىدۇ - دە، سىزنى ئۆلتۈرۈۋېتىدۇ. بوينىنى ئۈزگەندىن كېيىن، ئىككىنچى ئويۇقتىكى ئالتۇن ساندۇق ئىچىدە قىرىق ئاچقۇچ بار، ئۇنى ئېلىپ ئۆيلەرنى بىر - بىرلەپ ئاچسىڭىز،

قىرىقىنچى ئۆينىڭ ئىچىدە نۇر چاقناپ تۇرغان بىر گۆ-
ھەردىن ياسالغان ھاسا بار، ئۇنى ئېلىپلا قېچىڭ. سىزنى
بىر توپ ئاتلىقلار قوغلايدۇ. يېتىشەلمىسە، شۇ بويىچە يې-
نىپ كېلىڭ، يېتىشۋېلىپ ئارىغا ئېلىۋالسا: «ھەي ئەزىز
تۇلپارىم» دەپ، تۇلپارنىڭ بېشىنى بىرلا سىلاپ قويۇڭ،
مۇشكۇلىڭىز ئاسان بولىدۇ. پادىشاھنىڭ يەنە بىر ھاجىتى-
نىڭ سىرىنى سىز سالامەت قايتىپ كەلگەندىن كېيىن دەپ
بېرىمەن.

يىگىت خوتۇننىڭ دېگىنى بويىچە سەپەرگە ئاتلىنىپ-
تۇ. تاغنىڭ كامىرىدا ئىككى جۇمە يېتىپتۇ، خوتۇنىنىڭ
دېگىنىنى بىرمۇبىر ئورۇنداپ، تىلسىمات ھاسىنى ئالغان
پېتى قېچىپتۇ. ئارقىسىدىن قوغلىغان بىر توپ ئاتلىقلار
يىگىتنى يېرىم يولدا ئارىغا ئېلىۋاپتۇ. شۇ چاغدا ئۇ: «ھەي
ئەزىز تۇلپارىم» دەپ، تۇلپارنىڭ بېشىنى بىرلا سىلاپ
قويغانىكەن، تۇلپار تۇگۇلۇپ تۇرۇپ بىر سەكرەپ ئاسمانغا
كۆتۈرۈلۈپتۇ. قوغلىغانلار ئاسمانغا قارىغىنىچە چۆل - جە-
زىرىدە قاپتۇ. يىگىت سالامەت قايتىپ كېلىپ، پادىشاھقا
تىلسىماتلىق گۆھەر ھاسا شەكىللىك سازنى ئۆز قولى بى-
لەن تاپشۇرۇپتۇ. پادىشاھ سازنىڭ نەچچە مىڭ خىل نەغمە-
ناۋاسىغا مەپتۇن بوپتۇ. ئۇ پۈتۈن تاجۇتەختىدىن ۋاز كەچ-
مەكچى بوپتۇيۇ، لېكىن يەنە بىر تىلسىمات ھەققىدىكى
سۆزنى ئەسلەپ، ئىپار كېيىكنى تېپىپ كېلىشنى بۇي-
رۇپتۇ. يىگىت خوتۇنىدىن بۇنى تېپىپ كېلىش توغرىسى-

دىكى سىرنى دەپ بېرىشنى تەلەپ قىپتۇ. خوتۇنى مۇنداق
دەپتۇ:

— ھەي زېرەك باتۇرۇم، سىزنىڭ ئۆز جېنىڭىزنى
كىشىلەرنىڭ ھاجىتىدىن چىقىشقا ئاتىغانلىقىڭىزغا قايىل-
مەن. سىز ئەڭ قىيىن ئىشنى ئورۇندىدىڭىز. ئىپار كې-
يىكنىڭ جاپالىق يولىنى سىز ئاللىقاچان بېسىپ بولغان.
ئەسلىدە ئىپار كېيىك مېنىڭ ئىدى. سىز سورىمىغاندىن
كېيىن، مەن ئەكەلمىگەن. خەير، بوپتۇ، پادىشاھقا ھاجەت-
لىك بولسا بېرەيلى. سىز ئاتامنىڭ ماكانىغا بېرىڭ، چار-
باغدا كېيىك بار، ئۇ ياتقان بولسا زادى تۇتماڭ، ئوتلاۋاتقان
بولسا تۇتۇڭ.

يىگىت خوتۇنىنىڭ مەسلىھەتى بويىچە غارغا بېرىپ،
چارباغقا كىرىپتۇ. ئۇ ئىزدەپ بارسا، ئىپار كېيىك ياتقۇ-
دەك. يىگىت يېرىم كۈن قاراپ تۇرۇپتۇ، كېيىك ئوتلاشقا
باشلىغاندىلا قوغلاپتۇ. ئىپار كېيىك تۇتقۇق بەرمەي ئوي-
ناقلاپ قېچىپتۇ، قوغلاۋەرگەندىن كېيىن، بىر تاغنى
ئاتلاپ، بىر ئۆيگە قېچىپ كىرىپ كېتىپتۇ. يىگىت تۇلپا-
رىنى بىر ياغاچقا باغلاپ، ئىپار كېيىكنىڭ ئارقىسىدىن ئۇ
ئۆيگە كىرىپتۇ. قارىسا، قىزنىڭ ئاتىسى ناماز ئۆتەۋېتىپ-
تۇ، كېيىك سەل بېرىسىدا كۆشەپ يېتىپتۇ. يىگىت قېي-
ناتىسىنىڭ ناماز ئۆتەپ بولۇشىغىلا سالام بېرىپ ئەھۋال-
لىشىپتۇ، ئاندىن ئۆزىنىڭ ئىپار كېيىكنى ئالغىلى كەل-
گەنلىكىنى دەپتۇ.

— ئوغلۇم، — دەپتۇ قىزنىڭ ئاتىسى، — بۇ ئىپار كېيىكنى بۇرۇنلا سورىماي، خېلى ئاۋارە بوپسەن، بۇنچىلىك ئاۋارە بولۇشنىڭ ھاجىتى يوق ئىدى. سەن دېمىگىنى ئېلىپ ئاندىن قايتقىن، ئىپار كېيىك سېنىڭدىن بۇرۇن يېتىپ بارىدۇ.

يىگىت دېمىنى ئېلىپ، تۇلپارغا مىنىپ ئۆيىگە كەل-سە، دېگەندەك ئىپار كېيىك خوتۇنىنىڭ يېنىدا يېتىپتۇ. ئەتىسى يىگىت ئىپار كېيىكنى يېتىلەپ، پادىشاھنىڭ ئال-دىغا ئەكىرىپتۇ، راست دېگەندەك، ئوردىنى خۇش پۇراق قاپلاپتۇ، كېسەل بولغانلار ساقىيىپتۇ، ھەممە كىشى كۆچ-كە تولغاندەك بوپتۇ.

پادىشاھ بۇ تىلسىماتقا ئېرىشكەندىن كېيىن، ئۆز تە-ۋەسىدىكى جىمى ئادەمنى توپلاپ، ئالدى بىلەن ئاتا - بو-ۋىسىنىڭ تىلسىمات يولىدا مەقسىتىگە يېتەلمىگەنلىكىنى سۆزلەپتۇ، ئاندىن ئۇلارنىڭ روھىغا ئاتاپ ئۈچ كېچە - كۈندۈز نەزىر - چىراغ ئۆتكۈزۈپتۇ. ئۆزىنى بۇ تىلسىماتقا ئېرىشتۈرگەن زېرەك، ئەقىللىق، باتۇر يىگىتكە ۋەدىسى بويىچە پادىشاھلىقىدىن ۋاز كېچىپ، تاجۇ تەختىنى ئۆتۈ-نۈپتۇ. يىگىت ئەلگە قىرىق كېچە - كۈندۈز مەرىكە ئۆت-كۈزۈپ بېرىپتۇ. يۇرت ئىچىدە يىگىت ۋە ئايالى ئابرۇي تېپىپتۇ، ئەل باياشاتلىققا ئېرىشىپتۇ. رىۋايەتلەردە ئېيتى-لىشىچە، شۇ زامانلاردا تورغايلار قوينىڭ دۈمبىسىدە ئۇۋۇ-لىغانىكەن.

پەرى قىز بىلەن تازنىڭ ھېكايىسى

بۇرۇنقى زاماندا بىر شەھەردە بىر باي بولۇپ، ئۇ باينىڭ ئىككى خوتۇنى بار ئىكەن. ئۇ خوتۇنلارنىڭ بىرى ئىككى ئوغۇل تۇغۇپتۇ، يەنە بىرى بىر ئوغۇل تۇغۇپ، تۇغۇتىدا ئۆلۈپ كېتىپتۇ. يېڭى تۇغۇلغان ئوغۇل چوڭ خوتۇنىنىڭ قولىدا قاپتۇ. چوڭ خوتۇنىنىڭ ئۆگەيلىكى قاتتىق بولغاچقا، بالىغا ياخشى قارىماپتۇ. ئۇ پاسكىنىچىلىق ئىچىدە، بەزىدە ئاچ، بەزىدە توق يۈرۈپ چوڭ بوپتۇ، ئاقىۋەتتە ئۇنى جاراھەت بېسىپ، بېشى گەدەنگە كەلگۈچە ئاپئاق قوماق تاز بولۇپ كېتىپتۇ. ئاكىلىرى ئۆيلىنىپتۇ، بۇ بالا بولسا ئۆيدە چاكارنىڭ ئورنىدا ئىشلەپ يۈرۈپتۇ. ئۇنى ئائىلىسىدىكى ھەممىسىلا «تاز» دەپ ئاتايدىكەن، ئۆزىنىڭ ئىسمى بولسا ئۇنتۇلۇپ كېتىپتۇ.

بىر كۈنى باي ئۆزىدىن كېيىن قالسا بالىلىرىنىڭ قانداق ھايات كەچۈرىدىغانلىقىنى، قانداق كەسىپلەر بىلەن شۇغۇللانسا بولىدىغانلىقىنى بىلىپ باقماقچى بولۇپ، ئوغۇللىرىنى چاقىرتىپتۇ ۋە:

ــ باللىرىم، بۈگۈن سىلەر بالدۇرراق ئۇخلاپ چۈش كۆرۈڭلار، چۈشۈڭلاردا نېمە كۆرگەن بولساڭلار، ئەتە ماڭا ئېيتىپ بېرىڭلار، ــ دەپتۇ.

باينىڭ چوڭ ئوغۇللىرى ئاياللىرىنىڭ يېنىغا كىرىپ ئۇخلايدىكەن، كىچىك ئوغلى بولسا دائىم ئات ئېغىلىدا ئۇخلايدىكەن. چوڭ ئوغلى ئاخشىمى ياتقاندا ئەتىسى دادىسىغا نېمە دەيدىغانلىقىنى ئويلاپ، چۈشۈمدە ناھايىتى نۇرغۇن يەرگە ئىگە باي بوپتىمەن، نەچچە يۈزلىگەن چاكار مېنىڭ قول ئاستىمدا ئىشلىگۈدەك، ساڭ ـ ساڭدا ئاشلىقلىرىم لىق تۇرغۇدەك، دېسەم بولمىدىمۇ، دەپ كۆڭلىگە پۈكۈپتۇ. ئوتتۇرانچى ئوغلى، چوڭ بىر شەھەردە لەپكە ئېچىپ، سودىگەرچىلىك قىلىپ چۈش كۆرۈپتىمەن، دېسەملا

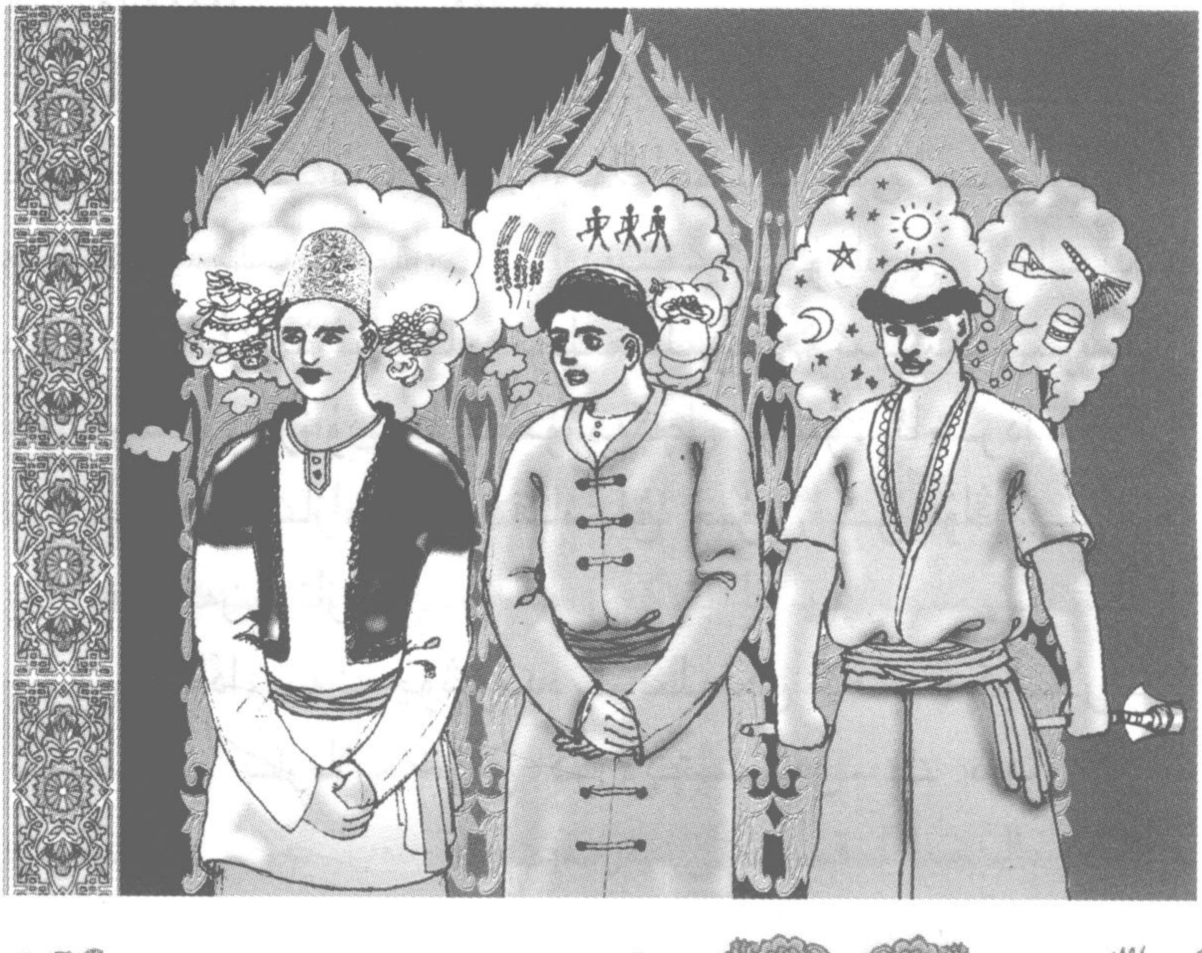

بولمىدىمۇ، دەپ كۆڭلىگە پۈكۈپتۇ. كىچىك ئوغلى ئېغىلغا كىرىپ ھېچ نەرسىنى ئويلىمايلا، ئويلاشنىمۇ ھەم خالىماي ئۇخلاپ قاپتۇ. ئۇ ئۇنىڭ تىزىدا كۈن، سول تىزىدا ئاي، ئوتتۇرىدا يۇلتۇز تۇرغان ھالەتتە چۈش كۆرۈپتۇ. ئەتىسى ئورنىدىن تۇرۇپ، مەن ئاجايىپ چۈش كۆرۈپتىمەن، بۇنى دادامغا ئېيتسام قانداق بولىدۇ، ئېيتمىسام قانداق بولىدۇ؟ بۇنى ئېيتقىنىمدىن ئېيتمىغىنىم ياخشى، ئاكاملار ئاڭلاپ قالسا، مېنى مازاق قىلىدۇ، دەپ ئويلاپتۇ.

باي ئەتىگەنلىكى باللىرىنى ئالدىغا چاقىرتىپ، ئۇلارنىڭ نېمە چۈش كۆرگەنلىكىنى سورىغانىكەن، چوڭ ئوغلى:

— دادا، چۈشۈمدە سەن ماڭا نۇرغۇن يەر ئېلىپ بېرىپسەن، نەچچە يۈز ئادەمنى ئالدىمغا سېلىپ دېھقانچىلىق قىلىۋاتقۇدەكمەن، — دەپتۇ.

— ياخشى، — دەپتۇ باي، — سەن دېھقانچىلىقنى ياخشى كۆرىدىكەنسەن، ئارزۇيۇڭ بويىچە مەن سېنى دېھقانچىلىققا سېلىپ قوياي، — دەپتۇ. ئوتتۇرانچى ئوغلىدىن سورىغاندا، ئۇمۇ ئاخشام ئويلىغانلىرىنى ئېيتىپ بېرىپتۇ. باي ئۇنىمۇ ئارزۇسىغا يەتكۈزمەكچى بوپتۇ. ئاخىردا باي:

— ھە، تاز، سەن قانداق چۈش كۆردۇڭ؟ — دەپ سورىغانىكەن، تاز:

— دادا، مەن چۈشۈمدە ئېغىلدىكى ئات - كالىلارنىڭ ئاستىنى تازىلاپ چۈش كۆرۈپتىمەن، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

— ئۇنداق بولسا، سەن مۇشۇ ئىككى ئاكاڭنىڭ يۇندى-پۇرۇشلۇقىنى قىل جۇمۇ ! — دەپتۇ باي ئۇنىڭغا.

شۇنىڭدىن كېيىن باي چوڭ ئوغلىغا يەر ئېلىپ بې-رىپ، مەدىكار سېلىپ دېھقانچىلىققا ئورۇنلاشتۇرۇپتۇ، ئوت-تۇرانچىسىغا دۇكان ئېچىپ بېرىپتۇ، كىچىك ئوغلىغا بولسا: «يۇندىپۇرۇشلۇقىنى قىل» دەپتۇ.

ئارىدىن ئاز ۋاقىت ئۆتۈپ باي ئۆلۈپ قاپتۇ. دادىسى ئۆلگەندىن كېيىن بۇ تاز بىرنەچچە كۈن چوڭ ئاكىسىنىڭ ئۆيىدە، يەنە بىرنەچچە كۈن كىچىك ئاكىسىنىڭ ئۆيىدە يۈگۈر - يېتىم ئىشلىرىنى قىلىپ كۈن ئۆتكۈزۈپتۇ.

بۇ تازنىڭ ھېكايىسى مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن، بىز گەپنى باشقا ياقتىن باشلايلى:

باشقا بىر شەھەردە بىر ئەتىگەنلىكى جامائەت بامدات نامىزى ئۆتەش ئۈچۈن مەسچىتكە كىرسە، يېڭى تۇغۇلغان بىر بوۋاق يۆگەككە ئورالغان ھالدا يىغلاپ ياتقۇدەك. مەس-چىتكە ئەڭ ئالدىدا كىرگەن مەزىن بوۋاقنى قولىغا ئېلىپ قارىسا، ئۇ قىز ئىكەن. جامائەت مەسلىھەتلىشىپ، بۇ قىز-نى مۇشۇ مەسچىتنىڭ جامائىتىنىڭ بىرى بولغان بالىسىز بىرىگە بېرىپتۇ. بۇ قىز ئۇ كىشىنىڭ قولىدا چوڭ بولۇپ بويىغا يېتىپتۇ. بويىغا يەتكەن بۇ قىز شۇ شەھەردىكى ئوتتۇراھال بىر باينىڭ بالىسى بىلەن تېپىشىپ قاپتۇ. بۇ بالا قىزنىڭ دادىسىغا ئەلچى ئەۋەتكەنىكەن، ئۇ كىشى: «ئۇ باينىڭ بالىسىغا قىزىمنى بەرمەيمەن» دەپ ئۇنىماپتۇ. قىز

دادىسىنىڭ رازى بولمىغانلىقىنى كۆرۈپ، ئوغۇل بىلەن قىچىپ كېتىش نىيىتىگە كېلىپ، ئىككىسى قاچماقچى بوپتۇ - دە، شۇ كېچىسى تۈن يېرىمدا ئۇچرىشىدىغان ئورۇننى بەلگىلەپتۇ. ئوغۇل ئىككى ئاتنى توقۇپ تەييارلاپ ئەكېلىدىغان بولۇپ قايتىپتۇ. ئوغۇل ۋەدە بويىچە ئىككى ئاتنى توقۇپ ئەكەپتۇ. قارىغۇدەك بولسا ۋاقىت تېخى بالدۇر ئىكەن، شۇڭا ئۇ دالىدىراق بىر جاينى تېپىپ ئولتۇرۇپ ۋاقىت ئۆتكۈزمەكچى بوپتۇ - دە، دالىدا يەردە ئولتۇرغىنىدىچە ئۇگدەپ ئۇخلاپ قاپتۇ.

يىگىت ئۇ يەردە ئۇخلاپ تۇرسۇن، ئەمدى گەپنى تازدىن ئاڭلايلى:

ھېلىقى تاز ئاكىلىرىنىڭ قول ئاستىدا ئىشلەپ ئۇلارنىڭ ئازابىغا چىدىماپتۇ، چۈنكى قايسى ئاكىسىنىڭكىلا ئۆيگە بارسا، ئۇنىڭغا ئارامچىلىق يوق ئىكەن، ئۇنىڭ ئۇستىگە تاياق - توقماق، تىل - ئاھانەتلەرمۇ ئۇنىڭ جېنىغا پېتىپتۇ. بۇ ئازابلارغا چىدىمىغان تاز ئۆز شەھىرىنى تاشلاپ باشقا شەھەرگە قېچىپ كەتمەكچى بولۇپ مېڭىپتۇ. شۇ ماڭغىنىچە بىرنەچچە كۈن يول يۈرۈپ بىر كېچىسى ھېلىقى قىز بار شەھەرگە يېتىپ كەپتۇ. قاراڭغۇ كېچىدە قەيەرگە بېرىشىنى بىلمىگەن تاز تاڭ ئاتقۇزۇش ئۈچۈن دالىدا يەر ئىزدەپ مېڭىپ ھېلىقى بالا ئۇخلاپ قالغان يەرگە بېرىپ قاپتۇ، قارىغۇدەك بولسا، بىرى ئىككى ئاتنىڭ چۇلۋۇرىنى تۇتۇپ ئۇخلاۋاتقۇدەك. تاز ئاتنىڭ چۇلۋۇرىنى ئۇنىڭ

قولىدىن ئېلىپ: «خۇدا بەردى» دەپلا بىر ئاتقا مىنىپ، يە-
نە بىر ئاتنى يېتىلەپ، تار كوچىلار بىلەن كېتىپ بار-
غاندا، بىر دەرۋازىنىڭ ئالدىدا بىر قىز يۈگۈرۈپ كېلىپلا:
«كەلدىڭىزمۇ؟» دېگەنىكەن، تازمۇ ھېچ نەرسىنى ئاڭقىرال-
مايلا: «ھەئە» دەپتۇ. قىز يېتىلەكتىكى ئاتقا مىنىپتۇ - دە،
تازنىڭ كەينىدىن يولغا راۋان بوپتۇ. تاز بارا - بارا ئەھۋالنى
چۈشىنىپ قىزدىن ئۆزاپ مېڭىپتۇ، چۈنكى ئۇ قىز ماڭا
يېقىن ماڭسا، مېنىڭ تاز ئىكەنلىكىمنى كۆرۈپ قېلىپ
قايتىپ كېتىدۇ دەپ ئەنسىرەپ، قىز بىلەن ئۆزى ئوتتۇ-
رىسىدا ئارىلىق قالدۇرۇپ مېڭىپتۇ. تاڭ ئاتقۇچە ئۇلار
شەھەردىن خېلى بەك ئۆزاپ كېتىپتۇ. قىزمۇ ئۇنىڭ ئۆزد-
نى يېتىشتۇرمەي ماڭغىنىغا ھەيران بولۇپ، ئاخىر ئۇنى
ۋارقىراپ توختىتىپ يېنىغا بېرىپ قارىسا، بۇ ھېلىقى
ئۆزى ياخشى كۆرگەن يىگىت ئەمەس، بەلكى يېنىغا ئادەم
يېقىن كېلىشتىن يىرگىنىدىغان بەتبەشىرە بىر تاز تۇرغۇ-
دەك. قىز: «ئاھ خۇدا» دەپلا ئۆز پېشانىسىگە بىرنى ئۇرۇپ-
تۇ. قايتىپ كېتەي دېسە، ئەمدى كېتىش مۇمكىن ئەمەس،
شۇڭا ئۇ پېشانەمگە پۈتۈلگىنى مۇشۇ بولسا كېرەك، دەپ
تەقدىرگە تەن بېرىپتۇ، ئۇلار شۇ ئەتراپتىكى بىر ئورماز-
لىققا بېرىپ دەم ئېلىپ، باش - كۆزلىرىنى يۇيۇپ، ئات-
لىرىنى تويغۇزۇپتۇ. ئاندىن ئۇلار كېچىلەپ يول مېڭىپ بىر
شەھەرگە يېتىپ بېرىپ، بارىدىغان جايى بولمىغانلىقتىن
بىر دەرۋازىنى قېقىپتۇ. دەرۋازىدىن بىر بوۋاي چىقىپ:

— نېمە ئادەم سىلەر؟ — دەپ سوراپتۇ.
— بىز يولۇچى ئىدۇق، بارىدىغان يېرىمىز بولمىغاچ-قا، مۇشۇ يەردە قونۇپ كېتەيلى دېۋىدۇق، — دەپتۇ تاز. بوۋاي ئۇلارنى ئۆيگە باشلاپ كىرىپتۇ. ئۆيگە كىرگەندىن كېيىن قارىسا، يىگىت قوماق تاز، قىز بولسا پەرىدەك گۈزەل بىر قىز ئىكەن. بوۋاي، تاز بۇ قىزنىڭ نېمىسىدۇ؟ قىزنىڭ ئېرىمىكىن دەي دېسەم، بۇ قىز بۇنداق تازنى ياراتمايدۇ، بەلكىم خىزمەتكارى بولسا كېرەك، دەپ ئويلاپ-تۇ. تاز بىلەن قىز بۇ ئۆيدە قونۇپتۇ. ئەتىسى ئەتىگەندە بوۋاي ئۇلاردىن نەگە بارىدىغانلىقىنى سورىغانىكەن، ئۇلار ئېنىق بىرنەرسە دەپ بېرەلمەپتۇ. بۇنىڭغا قاراپ بوۋاي ئەھۋالنى چۈشىنىپ:
— سىلەر بىر يەردىن قېچىپ كەپسىلەر، قارىغاندا، بارار-تۇرار جايىڭلار يوق ئىكەن. ئەمدى بىزنىڭ ئۆيدە قېلىڭلار، بۇ ئۆيدە بىز بوۋاي-مومايدىن باشقا ئادەم يوق. مەن ئىمام-مەزىنلەرنى چاقىرتىپ، سىلەرنى نىكاھ قىلدۇرۇپ قوياي، — دەپ ئىمام-مەزىنلەرنى چاقىرتىپ كېلىپ نىكاھ قىلدۇرۇپ قويۇپتۇ.
ئۇلار شۇ بويىچە بوۋاينىڭ ئۆيىدە تۇرۇۋېرىپتۇ. تاز ئەتىدىن كەچكىچە قىزنىڭ يېنىدىن نېرى كەتمەيدىكەن، چۈنكى قىزدىن يىراقلاپ كەتسەم، قىز مېنى تاشلاپ قې-چىپ كەتمىسۇن، دەپ ئەنسىرەيدىكەن. ئۇلار ھېچقانداق ئىش-ھەرىكەت قىلماي يېتىپ يەۋەرگەچكە، قىزنىڭ

ئەكەلگەن پۇلىمۇ تۈگەپ قاپتۇ. ئارىدىن بىر مەزگىل ئۆت-
كەندىن كېيىن، قىز تازغا:

— سەن بىرەر ئىش تېپىپ قىلمىساڭ، ئەمدى نېمە
يەپ، نېمە ئىچىمىز؟ — دېگەندىن كېيىن، تاز بىر كەت-
مەننى ئېلىپ مەدىكار بازىرىغا بارغان بولسىمۇ، ھېچكىم
ئۇنىڭغا ئىش بەرمەپتۇ. بۇ ئەھۋالنى كۆرگەن قىز ئويلاپ
بىر ئامال تېپىپتۇ. تاز قىزنىڭ كۆرسەتكەن ئەقلى بويىچە
بوۋاينىڭ چوڭ سۈپۈرگىسىنى ئېلىپ سەھەردە بېرىپ پا-
دىشاھنىڭ دەرۋازىسىنىڭ ئالدىنى سۈپۈرۈپ قويۇپ قايتىپ
كەپتۇ. ئىككىنچى كۈنىمۇ شۇنداق قىلغاندىن كېيىن،
دەرۋازىۋەن پادىشاھنىڭ ئالدىغا بېرىپ:

— پادىشاھئالەم، ئىككى كۈن بولدى كىمدۇر بىرى
سەھەردە كېلىپ دەرۋازا ئالدىنى سۈپۈرۈپ قويۇپ، ئۆزى
كۆرۈنمەي كېتىپ قېلىۋاتىدۇ، — دەپ مەلۇم قىپتۇ.
پادىشاھ بۇنى ئاڭلاپ:

— ئۇنداق بولسا، بۈگۈن كېچە ئۇخلىماي كۆزەت
قىل، ئاشۇ كىشى كېلىپ دەرۋازا ئالدىنى سۈپۈرگەندە، تۇ-
تۇپ مېنىڭ ئالدىمغا ئەكەل، — دەپ بۇيرۇپتۇ. دەرۋازىۋەن
شۇ كېچىسى ئۇخلىماي كۆزەت قىپتۇ. شۇ كۈنى قىز
تازغا:

— يا بۈگۈن، يا ئەتە سېنى تۇتۇپ پادىشاھنىڭ ئالدى-
غا ئەكىرىدۇ، شۇ چاغدا سەن پادىشاھقا دەيدىغان گەپنى
بىلىۋال، — دەپ ئۇنىڭغا يەنە ئەقىل ئۆگىتىپتۇ. دېگەن-

دەك ئەتىسى سەھەردە دەرۋازىۋەن ئۇنى تۇتۇپ پادىشاھنىڭ ئالدىغا ئەكىرگەندە، پادىشاھ:

— سەن نېمە ئادەم؟ نېمىدەپ ھەر كۈنى كېلىپ مې- نىڭ دەرۋازامنىڭ ئالدىنى سۈپۈرىسەن؟ — دەپ سوراپتۇ.

— مەن بۇ شەھەرگە كېلىپ قالغان بىر مۇساپىر، — دەپتۇ تاز ئايالىنىڭ ئۆگەتكىنى بويىچە، — مېنىڭ ئايا- لىممۇ بار، لېكىن بىزدە ھېچقانداق بايلىق يوق، نامراتچى- لىقنىڭ دەردىنى تارتىپ قالدۇق، شۇڭا جانابىي شاھنىڭ رەھمى كېلىپ ماڭا بىرەر ئىش كۆرسىتىپ قويارمىكىن، دەپ دەرۋازىنىڭ ئالدىنى سۈپۈرگەنىدىم.

پادىشاھ ئۇنىڭ ھالىتىنى كۆرۈپ راستتىنلا رەھمى كېلىپ:

— بوپتۇ، سەن مېنىڭ ئاتلىرىمنى بېقىپ، ئۇلارنىڭ ئايغىنى تازىلاپ، ئىشلەپ قالغىن، — دەپتۇ. تاز «ماقۇل» دەپ ئۆيىگە قايتىپ كېلىپ ئايالىغا خۇشال ھالدا بولغان ئەھۋالنى ئېيتقانىكەن، ئايالى:

— ياخشى بوپتۇ. مەن ساڭا يەنە بىر قۇر يېڭى كى- يىم تىكىپ بېرەي. ئىشلىگەندە كونا كىيىملەر بىلەن ئىشلىسەڭمۇ، ئوردا قورۇسىدا بىكار يۈرگىنىڭدە بۇ يېڭى كىيىملەرنى كىيىپ چىرايلىق يۈرگىن، — دەپ بىر قۇر يېڭى كىيىم تەييارلاپ بېرىپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن تاز پا- دىشاھنىڭ قورۇسىدا ئايالىنىڭ دېگىنى بويىچە يۈرۈپتۇ.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە پادىشاھ بىر يەرگە شىكارغا بارماق-

چى بوپتۇ. پادىشاھنىڭ سىرتقا چىقىدىغان ۋاقتىدا ھارۋى-
سىنى ھەيدەيدىغان ئادىمى ئاغرىپ قالغانلىقى ئۈچۈن، ئا-
مالسىز تازنى ھارۋا ھەيدەشكە بۇيرۇپتۇ. پادىشاھ شەھەرنى
ئارىلاپ ياخشى - يامان ئىشلارنى كۆزدىن كەچۈرۈپ مې-
ڭىپتۇ. شۇ كۈنى ھاۋا ناھايىتى ئىسسىپ كېتىپتۇ. ۋەزىر
بىلەن پادىشاھ تولىمۇ ئۇسساپ كېتىپ، تازغا:

— ھارۋىنى چەتكىرەك تارتقىن، بىز ئۇسسۇلۇق ئىچىۋالايلى، — دەپتۇ.

— مانا ھازىر، — دەپتۇ تاز ھارۋىنى ئۆزىنىڭ ئىشىكى ئالدىغا ئاپىرىپ توختىتىپ، — مەن سىلەرگە ئۇسسۇلۇق ئاچىقىپ بېرەي، — دەپلا ئۆيىگە كىرىپ، ئايالىغا:

— ئۇسسۇلۇق بەرگىن، — دەپتۇ.

— ئۇسسۇلۇق ئىچكىلى كەلدىڭمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ ئايالى.

— ياق ! — دەپتۇ تاز، — پادىشاھ شەھەرنى ئارىلاپ يۈرۈپ ئۇسساپ كەتكەنىدى، شۇنى ئەكەلدىم.

— تولىمۇ يامان ئىش بوپتۇ، ئەڭ ياخشىسى، بۇ يەرگە ئەكەلمىگەن بولساڭ بوپتىكەن. خەير، ئەمدى ئۇسسۇلۇق بېرەي، — دەپ تازنىڭ ئايالى ئىككى چىنىگە ئۇسسۇلۇق تەييارلاپ بېرىپتۇ. تاز ئۇسسۇلۇقنى پادىشاھ بىلەن ۋەزىرگە ئاچىقىپ بەرگەنىكەن، ئۇلارنىڭ تەشنالىقى قانغان بولسىمۇ، ئۇسسۇلۇقنىڭ لەززەتلىكلىكىدىن يەنە ئىچكۈسى

كەپتۇ. پادىشاھ بىلەن ۋەزىر ئوردىغا قايتىپ بارغاندىن كېيىن، ھەر ئىككىلىسى ئابايا ئېچكەن ئۇسسۇلۇقنىڭ لەززىتى توغرىسىدا سۆزلىشىپ ھەيران بولغان ھالدا:

— ئۇسسۇلۇقنى شۇنداق تەييارلىغىنىدىن قارىغاندا، ئۇسسۇلۇق تەييارلىغۇچى ئوردا كېنىزەكلىكىگە لايىق ئايال بولسا كېرەك، قانداق بولسۇن، ئۇنى كۆرۈشۈم كېرەك، — دەپتۇ پادىشاھ لېۋىنى تامشىپ.

— ئۇنىڭ ئامالىنى مەن قىلاي، — دەپتۇ ۋەزىر. پادىشاھ قوشۇلۇپتۇ.

بىر كۇنى ۋەزىر تازنى چاقىرتىپ كېلىپ:

— سەن بۇ يەردە ئىشلەۋاتقىنىڭغا بىرنەچچە ئاي بولدى، شۇنىڭدىن بۇيان سېنىڭ ھالىڭدىن خەۋەر ئالمىدۇق. پادىشاھىئالەم ئەتە سېنىڭ ئۆيۈڭگە بېرىپ ئەھۋال سورىماقچى. سەن ئۆيۈڭگە بېرىپ پادىشاھنى كۇتۇۋېلىشقا تەييارلىق كۆرۈپ قوي، پۇلۇڭ بولمىسا مانا پۇل، — دەپ تازنىڭ قولىغا نۇرغۇن پۇل بېرىپ يولغا سېپتۇ. تاز خۇشال ھالدا ئۆيگە بېرىپ ئەھۋالنى ئايالىغا دېگەنىكەن، ئايالى:

— يامان بوپتۇ. ئۆتكەندە بۇ يەرگە ئەكەلمىگىنىڭ ياخشى ئىدى، ئەمدى ئامال يوق. ئۇلارنىڭ قەستى ئەھۋال سوراشتا ئەمەس، مەندە، — دەپ پادىشاھنى كۇتۇۋېلىشقا تەييارلىق كۆرۈپتۇ.

ئۇلارنىڭ كۇنگەيگە قارايدىغان ئىككى ئېغىز ئۆيى، تەسكەيگە قارايدىغان چايخانىسى بار ئىكەن. تازنىڭ ئايالى

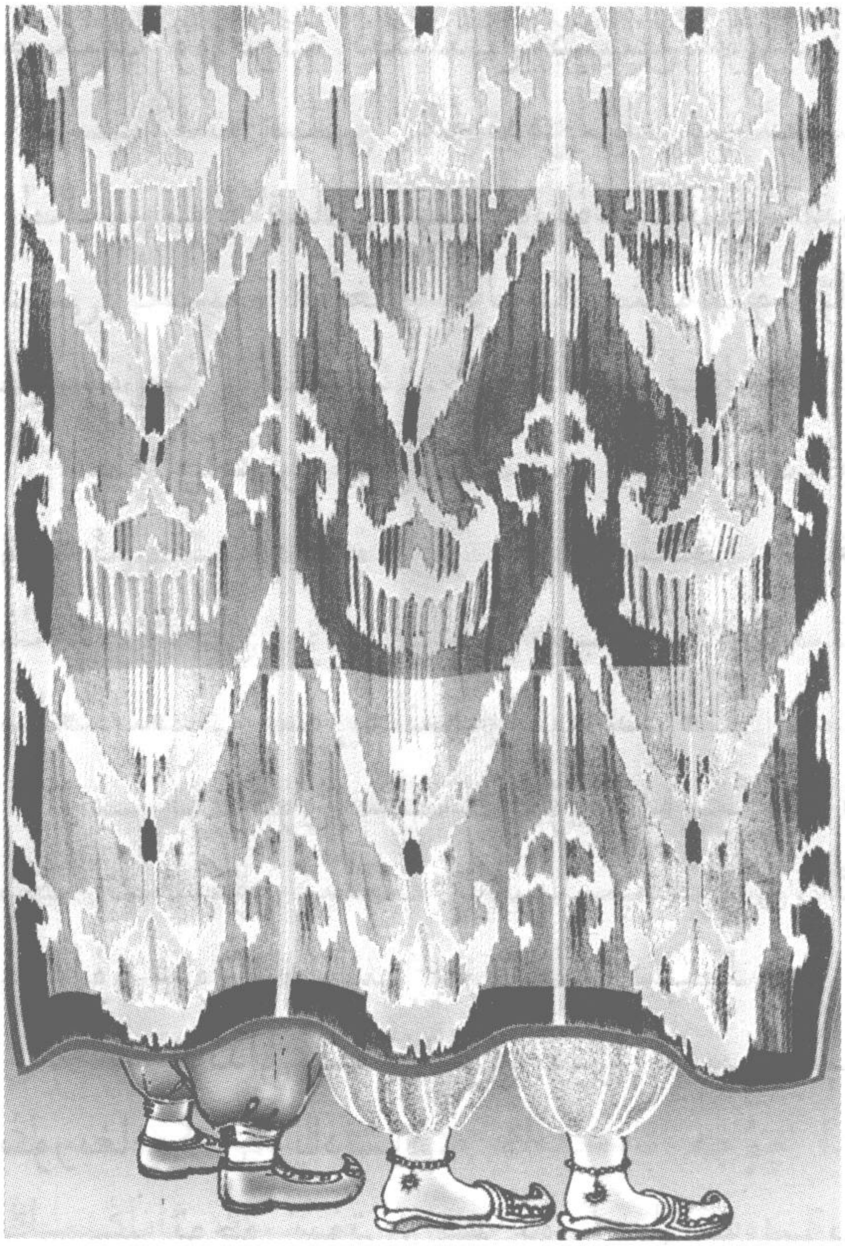

ئادەتتە چايخانىدا
تاماق ئېتىدى-
كەن. بۇ كۈنى
چايخانا ئالدىغا
كۆشۈگە تارتىپ-
تۇ. مېھمانلارغا
خىزمەت قىلىش
ئۈچۈن ياش بىر
ئايالنى ياللىۋاپ-
تۇ. ئەتىسى پا-
دىشاھ كەپتۇ.
ئۆيگە كىرىپ
قارىسا، ئۇلار
كەمبەغەل بول-
سىمۇ ئۆي ئىچى
ناھايىتى ئېدىتلىق ھەم يېقىملىق كۆرۈنىدىكەن، چايخانىغا
قارىسا، كۆشۈگە ئارقىسىدا ئىككى ئايال خىزمەت قىلىۋات-
قان. ئۇلارنىڭ پەقەت پۇتىلا كۆرۈنىدىكەنۇ، ئۆزى كۆرۈن-
مەيدىكەن. پادىشاھنىڭ ئالدىغا يەتتە - سەككىز تۈرلۈك
تاماق ۋە قورۇمىلار كەلتۈرۈلۈپتۇ. تاماقنىڭ لەززەتلىكلى-
كىدىن پادىشاھمۇ، ۋەزىرمۇ تويغىنىنى بىلمەي يەۋېرىپتۇ.
كەچ بولغاندىلا ئۇلار ئۆيلىرىگە قايتىپتۇ. پادىشاھ ئۆيگە
كېلىپ تاماق ئەتكەن ئايالنى كۆرەلمىگىنىگە ھەسرەت

چىكىپ ۋەزىرگە دىگەندىن كىيىن، ۋەزىر:
— ئەتە سىلى يالغاندىن ئاغرىپ يېتىۋالسىلا، قالغان ئامالنى مەن قىلاي، — دەپتۇ. پادىشاھ «بولىدۇ» دەپ، ئەتىسى ئاغرىپ قالغان بولۇپ يېتىۋاپتۇ. تاز ئىشقا كەلگەندە، ۋەزىر:
— چاپسان بول، كىرىپ پادىشاھنىڭ ئەھۋالىدىن خەۋەر ئال، — دەپتۇ. تاز پادىشاھنىڭ يېنىغا كىرسە، پادىشاھ: «ۋايجان، ۋاي ئاللا» دەپ ياتقۇدەك، تاز نىمە ئىش بولغانلىقىنى سورىغانىكەن، پادىشاھ:
— تۇنۇگۇن سېنىڭ ئۆيۈڭدە يېگەن قورۇما - تاماقلار ماڭا ئىسسىق كېلىپ ئاغرىتىپ قويدى، ئەمدى ماڭا سوغۇقلۇق دورا تېپىپ بەر ! — دەپتۇ.
— قانداق سوغۇقلۇق دورا تېپىپ بېرىمەن؟ — دەپ سورىغانىكەن، پادىشاھ:
— توخۇ سۈتى، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. تاز بۇ گەپنى ئاڭلاپ بېشى قېتىپ، ئۆيگە بېرىپ بولغان ئەھۋالنى ئايالىغا ئېيتىپ بېرىپتۇ.
— پادىشاھ ئىككىمىزگە قەست قىلىۋاتىدۇ، بۇنىڭغا ئامال يوق. سەن يول ئۇزۇقىغا بۇ ناننى ئېلىپ كۈنچىقىش تەرەپكە قاراپ ماڭ، خېلى ئۇزۇن ماڭغاندىن كىيىن تاغقا يېتىپ بارىسەن، تاغدىن ئۆتكەندىن كىيىن بىر بۇلاققا بارىسەن، شۇ بۇلاقنىڭ يېنىدا ئۇخلا، ھەممە ئىش چۈشۈڭدە ئايان بولىدۇ، ئويغانغاندىن كىيىن، چۈشۈڭدە كۆرگەنلىرىڭ

بويچە ئىش قىل، — دەپتۇ ئايالى.

تاز ئايالىنىڭ دېگىنى بويچە يولغا چىقىپ مېڭىپتۇ. كۆن ئۇلتۇرار مەزگىلدە ئۇ ئايالى ئېيتقان بۇلاققا يېتىپ بېرىپ نانىنى بۇلاق سۈيىگە چىلاپ يەپتۇ ـ دە، بۇلاق بېشىدا يېتىپ ئۇخلاپ قاپتۇ. دېگەندەك، ئۇ چۈش كۆرۈپتۇ، چۈشىدە بىر بوۋاي: «ھەي بالام، بۇ يەردە نېمىگە ياتىسەن؟ تۇر ئورنۇڭدىن !» دەپتۇ. تاز ئورنىدىن تۇرۇپ: «توخۇ سۈتى ئىزدەپ كەلگەنىدىم» دېگەنىكەن، بوۋاي: «ئۇنداق بولسا، سەن مۇشۇ يول بىلەن ماڭساڭ، ئورمانلىق بار، ئورمانلىقنىڭ ئوتتۇرىسىدا بىر گۈللۈك بار، گۈللۈكنىڭ يېنىدا كۆل بار، كۆل بويىدا چۈجىلىرىنى ئەگەشتۈرۈپ يۈرگەن بىر مېكىيان بار. ئۇنىڭ چۈجىلىرىنىڭ ئارىسىدا بىر پۈتى توكۇر بىر چۈجە بار، سەن بېرىپ ئاشۇ توكۇر چۈجىنى تۇتۇۋال، شۇ چاغدا چۈجە ئادەمدەك سۆز قىلىپ، سېنىڭ نېمە ھاجىتىڭ بار؟ دەپ سورايدۇ. سەن، سېنىڭ ئاناڭنىڭ سۈتى دورا بولۇپ قالغاندى، دېسەڭ، سېنىڭ ھاجىتىڭدىن ئاشۇ چۈجە چىقالايدۇ» دەپتۇ ـ دە، كۆزدىن غايىب بوپتۇ. تاز ئويغىنىپ قارىسا، بايىقى ۋەقەلەرنىڭ ھەممىسى چۈشىدە كۆرگەنلىرى ئىكەن. تاز «خۇدا» دەپتۇ ـ دە، بوۋاينىڭ دېگىنى بويىچە يولغا چىقىپتۇ. ئۇ ئورمانلىققا كىرىپ گۈللۈكنى تېپىپتۇ. گۈللۈكنىڭ يېنىدىكى كۆل بويىدا چۈجىلىرىنى ئەگەشتۈرۈپ يۈرگەن مېكىياننى كۆرۈپتۇ. قارىسا، راستتىنلا ئۇنىڭ بىر چۈجىسى توكۇر ئىكەن. تاز

بىرىپلا توكۇر چۈجىنى تۇتۇۋالغانىكەن، چۈجە ئادەمدەك سۆزلەپ:

— ئەي ئادەم بالىسى، مېنى نېمىشقا تۇتۇۋالىسەن؟ نېمە ھاجىتىڭ بار؟ — دەپ سوراپتۇ.

— ماڭا سېنىڭ ئاناڭنىڭ سۈتى لازىم بولۇپ قالدى. ئەگەر مەن توخۇ سۈتى ئېلىپ بارالمىسام، پادىشاھ مېنى ئۆلتۈرىدۇ، شۇڭا مەن پادىشاھقا دورا قىلىش ئۈچۈن سېنىڭ ئاناڭنىڭ سۈتىدىن ئەكەتكىلى كەلدىم، — دەپتۇ تاز. چۈجە تازنىڭ قولىدىن چىقىپ، ئانىسىنىڭ ئالدىغا بېرىپ تازنىڭ گېپىنى دېگەنىكەن، مېكىيان تازغا:

— بولىدۇ، مەن سۈتۈمنى ساڭا بېرەي، بىراق سەن بۇ يەردە مېنى سېغىپ ئېلىپ بارساڭ، پادىشاھ يەنىلا ساڭا ئىشەنمەيدۇ، بەربىر سېنى ئۆلتۈرىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن مېنى پادىشاھنىڭ ئالدىغا ئېلىپ بارغىن، شۇ چاغدا بالام كېلىپ مېنى ئېمىدۇ، ئاندىن كېيىن پادىشاھنىڭ ئالدىدا مېنى سېغىپ بەرسەڭ پادىشاھ ئىشىنىدۇ، — دەپتۇ. تاز «ماقۇل» دەپ مېكىياننى مىنىپ، چۈجىنى قولىغا ئېلىپ شەھەرگە قاراپ ئۈچۈپتۇ. بىر چاغدا ئۇلار شەھەر سىرتىغا چۈشۈپتۇ. تاز مېكىياننى قولتۇقىغا قىسىپ ئوردىغا قاراپ مېڭىپتۇ. ئۇ ئوردىغا كىرگەندىن كېيىن، پادىشاھ:

— توخۇ سۈتى تېپىپ كەلدىڭمۇ؟ — دەپ سورىغانىكەن، تاز:

— تېپىپ كەلدىم، — دەپ مېكىياننى پادىشاھنىڭ

ئالدىغا قويۇپ، چۈجىنى قويۇپ بەرگەنىكەن، چۈجە ئىنىسى-نى ئېمىپتۇ. ئارقىدىن تاز مېكىياننى سېغىپتۇ. پادىشاھ سۈتنى ئىچىپ ئارام تېپىپتۇ. تاز مېكىياننى ئېلىپ شەھەر سىرتىغا چىققاندا، مېكىيان بىلەن چۈجىنى قويۇپ بېرىپ ئۆيىگە كېتىپتۇ. ئۆيىگە بارغاندىن كېيىن بولغان ئەھۋالنى ئايالىغا ئېيتىپ بېرىپتۇ. ئايالمۇ ئۇنىڭ ئىشلارنى ياخشى ئورۇندىغانلىقىدىن رازى بوپتۇ.

ئەتىسى تاز ئوردىغا بارغاندا، ۋەزىر ئۇنى يەنە چاقىرىپتۇ. تاز ۋەزىرنىڭ ئالدىغا بارغانىكەن، ۋەزىر:

— تۈنۈگۈن سەن ئەكېلىپ بەرگەن توخۇ سۈتىنى ئىچىپ بۈگۈن پادىشاھنىڭ ئەڭگىزى ئېشىپ كېتىپتۇ، سۈت بەك سوغۇق كەپتۇ. سەن كىرىپ پادىشاھنىڭ ئەھۋالىنى سوراپ چىق! — دەپتۇ. تاز، بۇ نېمە بالادۇ؟ دەپ پادىشاھنىڭ ئالدىغا كىرسە، پادىشاھ ھازىرلا جېنى چىقىپ كېتىدىغاندەك ھالەتتە «ئاللا - توۋا» دەپ ۋارقىراپ ياتقۇدەك، تاز ئەھۋال سورىسا، پادىشاھ:

— تۈنۈگۈنكى توخۇ سۈتى مېنى مۇشۇ ھالغا كەلتۈرۈپ قويدى، ماڭا ئەمدى يولۋاس سۈتى تېپىپ ئەكېلىپ بەرگىن، بولمىسا كاللاڭنى ئالىمەن! — دەپتۇ. تاز بۇ گەپنى ئاڭلاپ غەم بىلەن ئۆيىگە قايتىپ كەپتۇ. تازنىڭ غەمكىن ئىكەنلىكىنى كۆرگەن ئايالى نېمە ئىش بولغانلىقىنى سورىغانىكەن، تاز پادىشاھنىڭ دېگەنلىرىنى ئېيتىپ بېرىپتۇ. ئايال بۇنى ئاڭلاپ:

— پادىشاھقا توخۇ سۇتىمۇ، يولۋاسنىڭ سۇتىمۇ دورا ئەمەس، بۇنىڭ ھەممىسى ئۆزۈڭ تاپقان بالا، شۇنداقتىمۇ بۇ بالادىن قۇتۇلماي بولمايدۇ، — دېگىنىچە بىر توقاچ بېرىپتۇ، ئاندىن، — بۇ توقاچنى ئېلىپ يەنە ھېلىقى بۇلاق بېشىغا بېرىپ ئۇخلا، خۇدا يولۇڭنى ئوڭ قىلسا، ھېلىقى بوۋاي چۈشۈڭدە ئايان بولىدۇ، — دەپ تازنى يولغا سالپتۇ.

تاز كەچ كىرگۈچە يول مېڭىپ، يەنە ھېلىقى بۇلاققا بېرىپ، ئايالى بەرگەن توقاچنى بۇلاق سۈيىگە چىلاپ يەپ ئۇخلاپ قاپتۇ. چۈشىدە ھېلىقى بوۋاي ئايان بولۇپ: «بۇ يەردە نېمىگە ياتىسەن؟» دەپ سورىغانىكەن، تاز يولۋاس سۈتى ئۈچۈن كەلگەنلىكىنى ئېيتىپ بېرىپتۇ. بوۋاي: «ئۇنداق بولسا، سەن ئالدىنقى قېتىم بارغان ئورمانلىقتىن ئۆتۈپ ئازراق ماڭغاندىن كېيىن يەنە بىر جاڭگال ئۇچرايدۇ. جاڭگالنىڭ ئوتتۇرىسىدا چوڭ بىر يول بار. سەن شۇ يولدىن چىقماي مېڭىۋەرسەڭ، يولۋاس كۈچۈكىنىڭ چىرقىراۋاتقان ئاۋازىنى ئاڭلايسەن، شۇ ئاۋاز چىققان تەرەپكە قاراپ ماڭساڭ، يولۋاسنىڭ بىر ئاغرىق كۈچۈكىنى تاپىسەن. سەن بېرىپ شۇنى تۇتۇۋالساڭ، مەقسىتىڭ تولۇق بەجا بولىدۇ» دەپتۇ ـ دە، غايىب بوپتۇ. تاز ئورنىدىن تۇرۇپ قارىسا، چۈشى ئىكەن. تاز چۈشىدە ئېيتىلغىنىچە مېڭىپتۇ. ئەتىسى چۈشكە يېقىن يولۋاس بالىسىنىڭ چىرقىرىغان ئاۋازىنى ئاڭلاپ بېرىپ قارىسا، راستىنلا ماڭال-

مايدىغان ھالەتتىكى يولۋاس كۈچۈكى ئىكەن. تاز بېرىپ ئۇنى قولىغا ئالغاندىن كېيىن، يولۋاس كۈچۈكى تېخىمۇ چىرقىراپ كېتىپتۇ. بۇ ئاۋازنى ئاڭلىغان ئانا يولۋاس شۇ ھامان يېتىپ كېلىپ قارىسا، بالىسى ئادەمزاتنىڭ قولىدا تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭدىن:

— ئەي ئادەمزات، بالامنى نېمىشقا تۇتۇۋالدىڭ؟ ماڭا قانداق تەلىپىڭ بار؟ ئېيت ! مەن ئورۇنداپ بېرىمەن، — دەپتۇ. تاز پادىشاھقا توخۇ سۈتى ئاپىرىپ بەرگەن جەريانىنى ۋە ئەمدى يولۋاس سۈتى ئۈچۈن كەلگەنلىكىنى، ئەگەر يولۋاس سۈتى ئېلىپ بارالمىسا، ئۆزىنىڭ كاللىسى ئېلىنىدىغانلىقىنى سۆزلەپ بېرىپتۇ.

يولۋاس تازنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ، بىر پەس تۇرۇپ كېتىپ:

— بولىدۇ. مەن سۈتۈمنى بېرەي، بىراق بۇ يەردە سېغىپ ئېلىپ بارساڭ، پا-

دىشاھ ئىشەنمەي يەنىلا سېنى ئۆلتۈرىدۇ، شۇڭا بالامنىمۇ، مېنىمۇ ئېلىپ بارغىن. شەھەرگە كىرىپ ئوردا ئالدىغا بارغاندا، مەن دەرۋازىدىن كىرگىلى ئۇنىماي تۇرۇۋالىمەن. بۇ چاغدا سەن مېنى ئۇرغىن، بالامنىمۇ يەرگە ئېتىپ ئۇر. مۇشۇنداق قىلغاندا مەن دەرۋازىدىن كىرىمەن. ئوردىغا كىرىش ئىشىكىگە بارغاندا، يەنە كىرگىلى ئۇنىماي تۇرۇۋا-لىمەن. بۇ چاغدىمۇ مېنى ئاياپ ئولتۇرماي كالتەك بىلەن ئۇر، شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ يەردىكى كارامەتنى كۆرىسەن، — دەپتۇ. تاز: «ماقۇل» دەپتۇ - دە، يولۋاسقا مىنىپ، كو-چۇكنى ئالدىغا ئېلىپ شەھەرگە قاراپ مېڭىپتۇ. شەھەرگە كىرىپ، يولۋاس دەرۋازا ئالدىدا كىرگىلى ئۇنىمىغاندىن كېيىن، تاز يولۋاسنىڭ دېگىنى بويىچە ئۇنى ئۇرۇپ كىر-گۈزۈپتۇ. ئوردا ئىشىكى ئالدىدىمۇ شۇنداق قىلغاندىكىن، تاز كالتەك بىلەن ئۇرغانىكەن، يولۋاس قاتتىق ھۆركىرى-گىنىچە ئېتىلىپ ئوردىغا كىرگەندە، پادىشاھ قورقۇپ كې-تىپ ھوشىدىن كەتكىلى تاس قاپتۇ. پادىشاھنىڭ كۆز ئال-دىدا تاز يولۋاسنى سېغىۋېلىپ، ئۇنى بالىسى بىلەن شەھەر سىرتىغا ئاچىقىپ قويۇپ ئۆيىگە كېتىپتۇ.

— توخۇ سۈتى دېسەك ئۇنى تېپىپ كەلدى، يولۋاس سۈتى دېسەك بۇنىمۇ تېپىپ كەلدى. ئەمدى بۇ تازنى قانداق قىلىپ كۆزدىن يوقىتىمىز؟ — دەپتۇ پادىشاھ ۋەزىرگە.

ۋەزىر:

— ئەمدى بىر ئامال بار، شۇ ئامالنى ئىشلىتىپ بۇ

تازنى كۆزدىن يوقاتمىساق، باشقا ئامال قالمىدى، ــ دەپ، ئويلىغان ئامالىنى پادىشاھقا ئېيتىپ بېرىپتىكەن، بۇ ئامال پادىشاھقا ماقۇل كەپتۇ ـ دە، شۇ كۇنىلا شەھەر خەلقىگە پەرمان چىقىرىپ ياغاچ توشۇتۇپتۇ. پۈتكۈل شەھەر خەلقى ئالتە ئاي مابەينىدە ياغاچ توشۇپتۇ. شەھەردىكى بارلىق ياغاچچى ئۇستىلار بۇ ياغاچلارنى ئىشلىتىپ، نەچچە يۈز گەز ئېگىزلىكتە بىر راۋاق ياساپتۇ. راۋاق پۈتكەندىن كېيىن ئۇنىڭ ئاستىغا ئوتۇن دۆۋىلەپ تەييار قىلىنىپتۇ، بۇ چاغدا ۋەزىر تازنى چاقىرتىپ:

ــ پادىشاھ ياساتقان راۋاق پۈتتى، ئۆگۈنلۈككە پادىشاھئالەم راۋاققا چىقىپ سەيلە قىلىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن سەن ئەتە راۋاققا چىقىپ، راۋاقنىڭ پۇختا بولغان ـ بولمىغانلىقىنى كۆرۈپ چۈش، ــ دەپ بۇيرۇپتۇ. تاز «ماقۇل» دەپ ئۆيىگە قايتىپتۇ. ئۆيىگە بېرىپ ئايالىغا:

ــ ئۆگۈنلۈككە پادىشاھ راۋاققا چىقىپ پۇقرالارغا ۋەز ـ نەسىھەت سۆزلەيدىكەن، شۇڭا ۋەزىر مېنى ئەتە راۋاققا چىقىپ، راۋاقنىڭ پۇختا بولغان ـ بولمىغانلىقىنى تەكشۈرۈپ چۈشۈشكە بۇيرۇدى، ــ دەپتۇ. بۇ گەپنى ئاڭلاپ ئايالى:

ــ پادىشاھ سىزنى ئەمدى ئۆلتۈرىدىكەن. ئەتە سەن راۋاققا چىققاندا، ئۇلار راۋاق ئاستىدىن ئوت قويۇۋېتىدۇ. سەن قويۇق ئىسنىڭ ئىچىدە قالغاندا، سىزنىڭ ئالدىڭغا بىر كۆك كەپتەر پەيدا بولىدۇ. سەن: «يا خۇدانىڭ ئەمرى، پىرنىڭ ئەمرى» دەپلا كەپتەرنىڭ بويىنىغا ئېسىل ـ دە،

كۆزۈڭنى يۇم، تاكى يەرگە چۈشكەنگە قەدەر كۆزۈڭنى ئاچ-ما، پەقەتلا قورقما، قورقۇپ قالساڭلا خەتەر چىقىدۇ. قالغان ئىشلارنى شۇنىڭدىن كېيىن كۆرىمىز، — دەپتۇ. بۇ چاغدا تازنىڭ ئايالى يەڭگىنىگە ئىككى - ئۈچ ئاي بولۇپ قال-غان مەزگىل ئىكەن. تاز ئايالىنىڭ گېپىگە «ماقۇل» دەپ يېتىپ قاپتۇ. ئەتىسى تاز ئوردىغا بارغاندا، پادىشاھ ئۇنى:

— سەن بىرىپ راۋاقنى تەكشۈرۈپ كەل، سېنىڭ ما-قۇللۇقۇڭدىن ئۆتسە، ئەتە مەن چىقىپ ۋەزخانلىق قىلى-مەن، — دەپ بۇيرۇپتۇ. تاز «بولىدۇ» دەپ بىرىپ راۋاققا چىقىشىغا، پادىشاھنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇپ قويغان كىشىلىرى دۆۋىلەكلىك ئوتۇنغا ياغ چېچىپ ئوت قويۇۋېتىپتۇ - دە:

— قايتىپ چۈش، راۋاققا ئوت كەتتى ! — دەپ ۋارقىراشقا باشلاپتۇ. بۇ چاغدا تازنىڭ قايتىپ چۈشۈشىگە ئىمكان قالماپتۇ، راۋاقنى بولسا ئىس - تۈتەك قاپلاپ كېتىپتۇ. دەل شۇ چاغدا تازنىڭ كۆز ئالدىدا بىر كۆك كەپتەر پەيدا بولۇپ: «مېنىڭ بوينۇمغا ئېسىل» دېگەنىكەن، تاز: «يا خۇدانىڭ ئەمرى، پىرنىڭ ئەمرى» دەپلا كەپتەرنىڭ بوينىغا ئېسىلىپ كۆزىنى يۇمۇپتۇ. بۇ ئەھۋالنى پادىشاھ-نىڭ ئادەملىرىنىڭ ھېچقايسىسى كۆرمەپتۇ. شەھەر خەلقى-مۇ بۇ يەرگە توپلىنىپتۇ. پادىشاھنىڭ ئادەملىرى بولسا: «يامان بولدى، بىچارە تاز كۆيۈپ تۈگەيدىغان بولدى، ئامال قىلىپ قۇتقۇزۇۋالايلى» دەپ چۇقان كۆتۈرۈۋېرىپتۇ. راۋاق شۇ كۆيگىنىچە ئون كۈن كۆيۈپتۇ، يىقىلىپتۇ، يىقىلغاندىن

كېيىنمۇ ئۈچ كۈن كۆيۈپ ئۆچۈپتۇ. ئوت تولۇق ئۆچۈپ بولغاندىن كېيىن، شەھەر خەلقى: «تازىنىڭ جەسىتىنى بولسىمۇ تاپايلى» دەپ كۈلنى ئاختۇرۇپتۇ.

ئۇلار كۈلنى ئاختۇرۇپ تۇرسۇن، بىز ئەمدى كەپتەر بىلەن تازغا كېلەيلى:

كەپتەر تازنى كۆتۈرۈپ ئۇچقانچە تازنىڭ ئۆيىگە كېلىپ چۈشۈپتۇ ـ دە، يەرگە قونۇپلا بىر پەرى قىزغا ئايلىنىپتۇ. ئۆيدىن تازنىڭ ئايالى چىقىپ ئۇلارنى كۈتۈۋېلىپ، پەرى قىز بىلەن قۇچاقلىشىپ كۆرۈشۈپتۇ. تاز بۇ ئەھۋاللارنى كۆرۈپ ھېچ نەرسىنى ئاڭقىرالماي تۇرۇپ قېلىپ، ئايالىدىن:

ـــ نېمە ئىشلار بولۇپ كېتىۋاتىدۇ؟ مەن ھېچ نەرسىنى بىلمەيلا قالدىم، ـــ دەپتۇ. ئايالى ئۆيگە كىرگەندىن كېيىن ھەممە ئەھۋالنى تازغا چۈشەندۈرۈپتۇ. ئەسلىدە تازنىڭ ئايالىمۇ پەرى ئىكەن. ئۇ تۇغۇلغاندا ئانىسى ئۇنى مەسچىتكە تاشلاپ قويغان بولسىمۇ، لېكىن ئۇلار دائىم كۆرۈشۈپ، ئالاقىلىشىپ تۇرىدىكەن. پادىشاھ تازغا توخۇ سۈتى تېپىپ كېلىشنى بۇيرۇغىنىدا، تاز ئايالىنىڭ سۆزى بويىچە بېرىپ چۈش كۆرگەندە، چۈشىدە ئۇنىڭغا يول كۆرسەتكۈچىمۇ ئايالى ئىكەن. چۈجە بىلەن يولۇۋاسنىڭ ئاغرىق كۈچۈكى تازنىڭ ئايالىنىڭ سىڭلىسى بولۇپ، بۇ سىڭلىسى دەل ھازىرقى كەپتەر بولۇپ، تازنى ئوتتىن قۇتقۇزغان پەرى قىزنىڭ ئۆزى ئىكەن. چۈجە ئەگەشتۇرۇپ

يۈرگەن مېكىيان بىلەن سۈتىنى بەرگەن يولۋاس بۇ ئىككى پەرى قىزنىڭ ئانىسى ئىكەن. ئوت ئۆچكەندىن كېيىن، پەرى قىزلار بىر ئامال تېپىپ پادىشاھنى يوقىتىش نىيىتىگە كەپتۇ. بۇ پادىشاھنىڭ دادىسىمۇ پادىشاھ بولۇپ، ئۇ تالاي يىللار بۇرۇن ئۆلۈپ كەتكەنىكەن. قىزلار مەسلىھەتلىشىپ، پادىشاھنىڭ ئاشۇ ئۆلۈپ كەتكەن دادىسىنىڭ نامىدا بىر پارچە خەت يېزىپتۇ. خەتكە مۇنداق سۆزلەرنى پۈتۈپتۇ:

«ئەزىز ئوغلۇم، بىز ئايرىلىپ كەتكىنىمىزگە ئۇزۇن بولدى. سېنىڭ ئىشلىرىڭدىن تازا خاتىرجەم بولالمايۋاتىمەن. مەن باقىي دۇنياغا كەلگەندىن بۇيان بايلىقىم، زېمىن، پۇقرالىرىم ھەددى ـ ھېسابسىز كۆپ بولۇپ كەتتى، پانىي دۇنيادا كۆرگەن راھەتلىرىمگە قارىغاندا باقىي دۇنيادا كۆرگەن راھىتىم يۈز ھەسسە ئارتۇق بولۇۋاتىدۇ. بۇ راھەت ـ پاراغەتنى تەڭ كۆرۈش ئۈچۈن سېنى باقىي دۇنياغا تەكلىپ قىلدىم. سەن بارلىق ۋەزىر ـ ۋۇزرالىرىڭ بىلەن مېنىڭ يېنىمغا كەل. قانداق كېلىشىڭ يولىنى مۇشۇ خەتنى ئېلىپ بارغان كىشىدىن ئېيتىپ بەردىم، خەتنى ئالغاندىن كېيىن تەخىرسىز يېتىپ كەلگەيسەن».

قىزلار خەتنىڭ ئاخىرىغا ئاشۇ پادىشاھنىڭ مۆھرىنى بېسىپ، خەتنى تازىنىڭ قولىغا تۇتقۇزۇپتۇ.

ــ مانا ئەمدى سەن خەتنى قوينۇڭغا سېلىپ، بۈگۈن كېچىدە كۆلنىڭ ئىچىگە كىرىپ يېتىۋالىسەن. ئەتە ئۇلار

ئىزدەپ كەلگەندە، سەن كۆلنىڭ ئىچىدىن چىقىپ خەتنى بىرىسەن، ـــ دەپ ئايالى ئۆنىڭغا ئۆگىتىپتۇ. تاز ئايالىنىڭ ئېيتقىنى بويىچە شۇ كېچىسى بېرىپ كۆلنىڭ ئىچىگە كىرىپ يېتىۋاپتۇ. ئەتىسى كېلىپ كىشىلەر كۆلنى يەنە ئاختۇرۇپتۇ. پادىشاھ بىلەن ۋەزىرمۇ تازغا ئىچ ئاغرىتقان قىياپەتتە بۇ مەيدانغا كېلىپ قاراپ تۇرۇپتۇ. بىر چاغدا كىشىلەر كۆلگە مىلەنگەن تازنى ئۇتتۇرىغا ئېلىپ پادىشاھـ نىڭ ئالدىغا كەپتۇ. پادىشاھ قارىغۇدەك بولسا، تاز ساق ـ سالامەت تۇرغۇدەك، تېخى ئۇ ئېگىلىپ پادىشاھقا تەزىم قىلىپ:

ـــ جانابلىرىغا خوش خەۋەر، ـــ دەپتۇ. پادىشاھ ھەيران بولۇپ:

ـــ نېمە خوش خەۋەر؟ ـــ دېگەنىكەن، تاز قويىنىدىن بىر پارچە قەغەزنى چىقىرىپ پادىشاھقا سۇنۇپتۇ. پادىشاھ شۇنداق قارىغۇدەك بولسا، بۇ خەتتە دادىسىنىڭ مۆھرى تۇرغۇدەك. پادىشاھ شۇ زامات تازنى ئوردىغا تەكلىپ قىلـ لىپ، باقىي دۇنياغا بېرىش ئۈچۈن دادىسىنىڭ قانداق يول كۆرسەتكەنلىكىنى سورىغانىكەن، تاز:

ـــ خۇددى مەن چىققاندىكىدەك ئېگىزلىككە راۋاق ياـ ساپ ئاستىدىن ئوت ياققاندا، ئاشۇ ئوتنىڭ تۈتۈنى كۆتۈرۈپ دادىلىرىنىڭ يېنىغا ئاچىقىدىكەن، ـــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

ـــ سەن دادامنى ئۆز كۆزۈڭ بىلەن كۆردۈڭمۇ؟ ـــ دەپ سوراپتۇ پادىشاھ.

— قۇللىرىنىڭ يالغان سۆزلەشكە نېمە ھەددى، پادىشاھى ئالەم، ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆردۈم، سۆھبەتتە بولدۇم. دادىلىرىمۇ ئۆزلىرىگە ئوخشاش تەمبەل، ساقاللىق ئادەمكەن، خۇددى پەرىشتىنىڭ ئۆزى. مەنمۇ ئۆزلىرى بىلەن باقىيغا سەپەر قىلسام دېيمەن، — دەپ سۆزىنى تۈگىتىپتۇ تاز.

پادىشاھ ئەتىسىدىن باشلاپ شەھەر خەلقىگە يەنە پەرمان چۈشۈرۈپ ياغاچ يىغدۇرۇپ، راۋاق سېلىشقا باشلاپتۇ. پادىشاھنىڭ سېلىقىنىڭ كۆپلۈكىدىن شەھەر خەلقى زار - زار قاقشىغان بولسىمۇ، پەرماننى ئورۇندىماي ئىلاج بولماپتۇ. كاسىپلارمۇ پادىشاھنىڭ زۇلمى ئاستىدا كېچە - كۈندۈز ئىشلەپ، راۋاقنى ئالدىنقىسىدىن ئېگىز قىلىپ، بەلگىلەنگەن مۇددەتتىن بۇرۇن پۈتتۈرۈپ بوپتۇ. پادىشاھ دادىسىنىڭ ئالدىغا چاپسانراق بېرىش ئۈچۈن ۋەزىر - ۋۇزرالىرىنى، خوتۇن - بالىلىرىنى ھەم قوۋم - قېرىنداشلىرىنى ئېلىپ راۋاققا ماڭغاندا، تاز:

— پادىشاھى ئالەم، مېنىمۇ ئۆزلىرى بىلەن ئالغاچ كەتسىلە، — دەپ ئۆتۈنگەنىكەن، پادىشاھ كۆڭلىدە، بۇ سەت تازنى قانداقمۇ دادامنىڭ ئالدىغا ئېلىپ بارغىلى بولسۇن، دەپ ئويلاپ:

— بۈگۈن مېنى سەن ئۆز قولۇڭ بىلەن ئوت تۇتاشتۇرۇپ يولغا سېلىپ قويۇپ، ئارقامدىن بارساڭمۇ بولىدۇ، — دەپلا ئادەملىرىنى باشلاپ راۋاققا چىقىپ كېتىپتۇ. پادى-

شاھنىڭ ھەممە ئادەملىرى راۋاقتا چىقىپ بولغاندىن كېيىن، تاز تەييارلاپ قويغان مايىنى ئوتۇنغا چاچقۇزۇپ، ئۆز قولى بىلەن ئوتنى تۇتاشتۇرۇپتۇ. خەلققە ھەددىدىن ئارتۇق زۇلۇم سالغان پادىشاھ ۋە ئۇنىڭ ۋەزىر - ۋۇزرالىرى دوزاختا مۇشۇ دۇنيادىلا چۇشۇپ، ئوتتا كۆيۈپ كۇلگە ئايلىنىپتۇ. پادىشاھنى كۆيدۇرۇۋېتىپ، تاز ئۆيگە قايتىپ بېرىپتۇ. ئۆيگە بارغاندىن كېيىن، ئايالى قولۇم - قوشنىلىرىنى چاقىرىپ كىرىپ ھېلىقى سىڭلىسىنى تازغا كىچىك خوتۇنلۇققا نىكاھلىتىپ قويۇپتۇ. قولۇم - قوشنىلار چىقىپ كەتكەندىن كېيىن، تاز ئوتتۇرىدا، ئىككى خوتۇنى ئىككى تەرەپتە ئولتۇرۇپتۇ. تاز بالىسىنى قولىغا ئېلىپ قاقاقلاپ كۇلۇپ كېتىپتۇ. بۇ كۇلكىنى ئاڭلاپ تازنىڭ بۇرۇنقى خوتۇنىنىڭ ئاچچىقى كېلىپ:

— مەن ساڭا ئۆزۈم خوتۇن بولغاننى ئاز دەپ سىڭلىمنىمۇ نىكاھلىتىپ بەرسەم، ئەمدى بىزنى مازاق قىلىپ كۇلگۇدەك بولۇپ قالدىڭمۇ؟ — دەپلا تازنىڭ ياقىسىدىن ئاپتۇ. تاز خوتۇنىنىڭ قولىدىن يالۋۇرۇپ قۇتۇلۇپ، ئۇنىڭغا، بۇنىڭدىن بىرنەچچە يىل ئىلگىرى ئۇلۇغ تىزىدا كۈن، سول تىزىدا ئاي، ئوتتۇرىسىدا يۇلتۇز تۇرغان ھالەتتە چۈش كۆرۈپ، بۇ چۈشنى دادىسىغا دېمىگەنلىكىنى، بۇگۈن بولسا ئاشۇ چاغدىكى چۈشنىڭ ئۇخرىسىغا كەلگەنلىكىنى سۆزلەپ بېرىپتۇ. تازنىڭ شۇ چۈشنىڭ ھەقىقەتەن ئەمەلگە ئاشقانلىقىغا پەرى قىزلارمۇ قايىل بوپتۇ.

ئاردىن بىرنەچچە كۈن ئۆتكەندە، شەھەر خەلقى بۇ شەھەرگە پادىشاھ سايلىماقچى بوپتۇ. خەلق بىردەم ئۇنى، بىردەم بۇنى دەپ، ئەڭ ئاخىردا: «بىزنى زالىم پادىشاھنىڭ زۇلمىدىن قۇتقۇزغان كىشى بىزگە پادىشاھ بولۇشقا لايىق» دەپ، تازنى پادىشاھ قىلماقچى بولۇپ چوڭ مۇراسىم ئۆتكۈزۈپتۇ. تاز خەلقنىڭ ئارزۇسى بويىچە تەختكە چىقىپ پادىشاھ بوپتۇ، ئايالىرى خانىش بوپتۇ. تاز پادىشاھ يۇرتنى ئادىللىق بىلەن سوراشقا ئەھدە قىپتۇ.

مۇزدۇز بىلەن شاگىرت

بار ئىكەن، يوق ئىكەن، ئاچ ئىكەن، توق ئىكەن، بۇ-رۇنقى زاماندا بىر بوۋاي بولغانىكەن، بوۋاينىڭ ئۈچ ئوغلى بار ئىكەن. ئايلار ئۆتۈپتۇ، يىللار ئۆتۈپتۇ، بوۋاي قېرىپ-تۇ، ئىشلەپ ھېرىپتۇ.

بىر كۈنى بوۋاي يالغۇز ئولتۇرۇپ، كۆڭلىنى خىيالغا تولدۇرۇپ، مېنىڭ بېشىم ئاقاردى، چېچىم سارغايدى، بىر پۇتۇم گۆرگە ساڭگىلىدى، ياخشى كۈننىڭ يامىنى بولۇپ، بالىلىرىم مەندىن ئايرىلىپ قالسا، كىشىنىڭ قولىغا قاراپ قالمىسۇن، ئۆز ئەمگىكى بىلەن كۈن كەچۈرسۇن، دېگەن ئويغا كەپتۇ - دە، بالىلىرىنى ھۈنەرگە بېرىشنىڭ كويىغا چۈشۈپتۇ.

بوۋاينىڭ ئۆيىگە يېقىن بىر مەھەللىدە بىر باي بار ئىكەن. ئۇنىڭ چوڭ بىر بېغى بولۇپ، باغدا ئۈزۈم، ئالما، ئۆرۈك، ئانار ۋە باشقا ھەر خىل مېۋىلەر يازدىن تارتىپ كۈزگىچە پىشىپ، ساپىقىدىن ئايرىلىپ يەرگە چۈشۈپ تۇ-رىدىكەن. باي ئەتىيازدا ئۈزۈم تاللىرى يوپۇرماق چىقارغاندا

دىن باشلاپ تاكى كۆزگىچە باراڭدا سايىداپ، سېمىزلىكتىن ھاسىراپ ياتىدىكەن. باي يالغاندىن: «مەن موزدۇز» دەپ ھەر يىلى بىر نەچچە شاگىرت ئالىدىكەن ـ دە، بىر ئا ـ مالىلاپ ئۆلتۈرۈپ، ئىز ـ دېرىكىنى بىلدۈرمەي، ئۇزۇم تال تۈۋىگە كۆمىدىكەن.

ھېلىقى بىچارە بوۋاي بىر كۈنى چوڭ ئوغلىنى باينىڭ ئالدىغا يېتىلەپ بېرىپ:

— ۋاي ئۇستام، مۇشۇ بالامنى بىر ھۈنەرلىك قىلىپ قويسىلا، — دەپ تاپشۇرۇپ بېرىپتۇ.

بوۋاينىڭ ئوغلى بۇ ھويلىدا موزدۇزلۇقنىڭ قارىسىنى ـ مۇ كۆرمەي، باينىڭ سۇيىنى ئەكىرىپ، ئوتۇننى يېرىپ، ھويلىسىنى سۇپۇرۇپ بىرنەچچە ئاينى ئۆتكۈزۈپتۇ.

بىر كۈنى باي بالىنى چاقىرىپ:

— مەن بازارغا بېرىپ كەلگۈچە قومدىن يىپ ئې ـ شىپ، لايدىن چەم كېسىپ، غەلۋىردە سۇ ئەكىرىپ قوي، — دەپتۇ.

كەچكىچە بالىنىڭ بېشى قېتىپ، بۇيرۇقنى بەجا كەل ـ تۈرۈشنىڭ ئامالىنى تاپالماي تازا قىينىلىپتۇ. ئاخشىمى باي كېلىپ سوراپتىكەن، بالا يەرگە قاراپ، تىرناقلىرىنى تاتىلاپ تۇرۇپتۇ.

— قىلالمىغان بولساڭ، شۇ گۇناھىڭ ئۈچۈن ئاۋۇ يەردىن بىر ئورا كولا، — دەپ ئۈزۈم تالىنىڭ تۈۋىنى كۆرسىتىپتۇ باي.

جىق ئىش كۆرمىگەن ساددا بالا يوغان كەتمەننى ئاپتۇ ـ دە، بېرىپ ئورىنى كولاپتۇ. ئورا ئۆزىنىڭ بويى بىلەن تەڭ بولغاندا، باي كەينىدىن كېلىپ كەتمەننىڭ چۇلدىسى بىلەن بالىنى بىرنى قويۇپتۇ ـ دە، جېنىدىن جۇدا قىلىپ، ئوردىغا كۆمۈۋېتىپتۇ.

كۈنلەر ئۆتۇپتۇ، ئايلار ئۆتۇپتۇ. بوۋاي ئوغلىنى سېغىنىپ كۆرگىلى بارسا، قانخور باي:

ــ بالىڭىزغا ھۈنەر ئۆگىتىپ، دۇئا ـ تەكبىر قىلىپ يولغا سالدىم. ئۆيگە بارمىغان بولسا، بەلكىم شەھەر كۆرۈپ، پۇل تېپىپ باراي دەپ يۈرىدىغاندۇ، ــ دەپتۇ.

بوۋاي قايتىپ كېتىپ، ئوتتۇرانچى ئوغلىنى ئاپىرىپ بەرگەنىكەن، باي ئۇنىمۇ ھېلىقى ئۇسۇل بىلەن ئۇجۇقتۇرۇۋېتىپتۇ. بوۋاي ئىككى ئوغلىدىن ئايرىلغان بولسىمۇ، تەقدىرگە تەن بېرىپ، دەردىنى ئىچىگە يۇتۇپ يۈرۈۋېرىپتۇ.

بوۋاينىڭ كەنجى ئوغلى ئاكىلىرىغا قارىغاندا قاۋۇل، زېرەك، باتۇر بالا ئىكەن، تەڭدىمەتلىكلىرى ئارىسىدا «كەنجى باتۇر» دەپ نام چىقارغانىكەن، شۇنىڭدەك ئۇ ناخشا ـ سازغا، ھېكايە ـ چۆچەككە ناھايىتى ئۇستا ئىكەن. بىر كۈنى بوۋاي بۇ بالىسىنىمۇ «ھۈنەر» ئۆگىنىشكە ئاپىرىپ بېرىپتۇ. ئادەم قېنى بىلەن سەمرىگەن ھېلىقى باينىڭ تولۇن ئايدەك ھۆسنىگە تولغان، ئۆزى ئەقىللىق، مىجەزى يېقىملىق بىر قىزى بار ئىكەن، بوۋاينىڭ كەنجى ئوغلىغا بۇ قىزنىڭ كۆڭلى چۈشۈپ قاپتۇ. يىگىتمۇ قىزنى ياخشى

كۆرۈپ قاپتۇ. ئازراقلا پۇرسەت بولسا ئىككىسى ئولتۇرۇپ
مۇڭدىشىدىكەن، ناخشا ئېيتىپ، ساز چېلىپ، ئۇسسۇل
ئوينىشىدىكەن. شۇنداق كۈنلەرنىڭ بىرىدە، قىز يىگىتكە
زالىم ئاتىسىنىڭ سىرىنى ئېچىپ، ئۇنىڭ ئىككى ئاكىسى-
نى ئۆلتۈرۈپ ئۆزۈم تالىنىڭ تۈۋىگە كۆمگەنلىكىنى ئېيت-
تىپ، ئەقىل كۆرسىتىپتۇ. يىگىت ئىنتىقام ئېلىش قارا-
رىغا كەپتۇ.

بىر كۈنى ھىيلىگەر باي يەنە ھېلىقى ئاكىلىرىغا بۇي-
رۇغان ئىشلارنى تاپىلاپ قويۇپ بازارغا كېتىپتۇ. قىز بى-
لەن يىگىت قانداق قىلىش توغرىسىدا پۈتۈشۈۋالغاندىن
كېيىن، كەچكىچە باغ سەيلىسى قىپتۇ. ئاخشىمى باي
كېلىپ، «شاگىرت»نى چاقىرىپ:

— قېنى يىپ، قېنى چەم، قېنى سۇ؟ — دەپ
سوراپتۇ. يىگىتمۇ ھودۇقماي تۇرۇپ:

— ئۇستام، ئاۋۋال سىزنى مېھمان قىلىپ، ئاندىن
بۇيرۇغان ئىشىڭىزنى ئالدىڭىزغا قويسام قانداق؟ — دەپتۇ.
قورسىقى ئېچىپ، ماغدۇرى كېتىپ، نەپسى تاقىلداپ،
ئۇسسۇزلۇقتىن چاكىلداپ كەتكەن باي:

— ماقۇل، — دەپتۇ.

— مانا قېتىق، يۇزىنى بۇزماي ئىچىسىز. مانا نان،
پارچىلىماي يەيسىز، — دەپ ئالدىغا قويۇپتۇ يىگىت.

باي ھەڭگاڭ چىشلىرىنى ھەڭگايتىپ، چىقىر كۆزلى-
رىنى چەكچەيتىپ:

— نانى ئۇشتۇماستىن يېگىلى، قېتىقنى يۇزىنى بۇزماستىن ئىچكىلى بولامدىكەن؟ ! — دەپتىكەن، يىگىتمۇ:

— ئۇنداق بولسا، قانداق قىلىپ لايدا چەم كەسكىلى، قومدا يىپ ئەشكىلى، غەلۋىردە سۇ ئەكىرگىلى بولسۇن؟ ! — دەپتۇ.

سۆز تاپالماي زۇۋانى تۇتۇلغان باي قاپاقتەك ئىششىپ، ئۆلگەن ئېشەكنىڭ ئۆپكىسىدەك قىزىرىپ كېتىپتۇ. بۇ مېنىڭ بېشىمغا چىقىدىغان ئوخشايدۇ، بىر ئامال قىلىپ بۇنىمۇ ئۇجۇقتۇرمىسام بولمىدى، دەپ ئويلاپتۇ.

ئەتىسى يىگىتنى ئالدىغا چاقىرىپ:

— سەن بۇگۈن جاڭگالدىن بىر ئېشەك ئوتۇن ئەكەلگىن، — دەپتۇ. يىگىتمۇ چاندۇرماستىن:

— خوپ، بولىدۇ، — دەپ ئۆيگە ئارغامچىغا كىرىپ كېتىپتۇ. باينىڭ سېھىر - جادۇدىنمۇ خەۋىرى بار ئىكەن، شۇ هامان ئېغىلغا كىرىپ ئېشەك سۇرىتىگە كىرىۋاپتۇ. باينىڭ قىزى بۇ ئەھۋالنىمۇ يىگىتكە مەلۇم قىلىپ:

— دادام سىزنى يوقىتىشنىڭ كويىغا چۈشۈپتۇ. مۇشۇ تۇرقىدا ئېشەك سۇرىتىگە كىرىۋالدى، نوختا ئۇنىڭ جان هالقىسى. سىز بېشىدىن نوختىنى هەرگىز ئاجراتماڭ، شۇ چاغدىلا ئۇ شۇم غەرىزىنى ئەمەلگە ئاشۇرالمايدۇ، سەزگۈر بولۇڭ، — دەپ ئەقىل ئۆگىتىپتۇ.

يىگىت قىزنىڭ دېگەنلىرىنى قىلىپ، يوغان كالتەكنى

كۆتۈرۈپ ئېغىلغا كىرىپتۇ، «ئېشەك تېپىشكە تەمشەلگەنىكەن، باش - كۆزىگە راسا قويۇپتۇ، نوختىنى ساپتۇ، مىخلىق توقۇمنى توقۇپتۇ، جاڭگالغا بارغۇچە ئۈستىدىن چۈشمەپتۇ، كەچكىچە سۇمۇ ئىچۈرمەي، ئوت - چۆپمۇ چىشلەتمەي، قۇرۇق ياغاچقا قاڭتۇرۇپ قويۇپتۇ، كەچقۇرۇن ئوتۇننى راسا جىق ئارتىپ، تۆشىنى چىڭ تارتىپ، يەنە ئۈستىگە مىنىۋاپتۇ، ئۆيگە كەلگەندىن كېيىن ئوتۇننى چۈشۈرۈپ، ئېغىلغا بوشىنالمىغۇدەك قىلىپ تازا چىڭ باغلاپ قويۇپتۇ - دە، ئۆزى دادىسىنىڭ ئۆيىگە كىرىپتۇ ۋە بولۇپ ئۆتكەن ۋەقەلەرنى دادىسىغا بىرمۇبىر سۆزلەپ بېرىپتۇ. بېشىنى نوختىدىن چىقىرىۋېلىشقا ئامالسىز قالغان بەتنىيەت باي كالتەك - تاياق، ئاچلىق دەستىدىن قۇرۇق ئوقۇرنىڭ تۈۋىدىلا ئۆلۈپ قاپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن ئەقىللىق قىز بىلەن باتۇر يىگىت ئۆيلۈك - ئوچاقلىق بولۇپ، خۇشال - خۇراملىقتا تۇلۇپ، مۇراد - مەقسەتلىرىگە يېتىپ، بەختلىك ياشاپتۇ.

نىيەتى ياماننىڭ قازنى تۈشۈك

بۇرۇنقى زاماندا بىر بوۋاي بىلەن بىر موماي بولغانىكەن. ئۇلار ياش ۋاقتىدىن تارتىپلا كىشىلەرگە چاكار بولۇپ ئىشلەپ، كۈندىلىك يېمەكلىكنى كۈندە تېپىپ، سىبىرىقتال كۈن كەچۈرۈپ كەلگەنىكەن.

ئۇلار شۇ هالدا نۇرغۇن يىللارنى ئۆتكۈزۈپ، چاچ - ساقاللىرى ئاقىرىپ، بەللىرى مۈكچىيىشكە باشلىغان بولسىمۇ، كۈنلەرنىڭ بىرىدە خۇدانىڭ ئىلتىپاتىغا ئېرىشىپ، ياخشىراق تۇرمۇش كەچۈرۈش ئۈمىدىنى يوقاتماپتۇ. بىراق، خۇدا ئۇلارغا بىرەر پەرزەنتمۇ ئاتا قىلماپتۇ. ئۇلار قېرىپ ئىش - ئوقەتتىنمۇ قاپتۇ، كۈنى تېخىمۇ مۈشكۈللىشىپتۇ. ئاخىر ئۇلار شەهەرنى تاشلاپ، تاغ ئارىسىنى ماكان تۇتۇپتۇ - دە، ئوت - گىياهلارنىڭ يىلتىزىنى كولاپ يېيىشكە مەجبۇر بوپتۇ. كۈنلەرنىڭ ئۆتۈشى بىلەن بۇ ياۋايى تۇرمۇش بوۋاي - مومايىنى تېخىمۇ هالسىزلاندۇرۇۋېتىپتۇ. ئۇلار ئۆلەر هالەتتە يېتىپ خۇداغا نالە قىلىپ:

— ئاه خۇدا، نېمىشقىمۇ دەردىمىزگە يەتمەيدىغان-

سەن؟ ! بىزگىمۇ سىڭار كۆزۈڭنى سېلىپ قويساڭ بولـ-
مايتتىمۇ؟ ! — دەپ، قاتتىق يىغلىشىپتۇ. ئۇلارنىڭ نالـ-
سىدىن تاغلار لەرزىگە كېلىپ، خادا تاشلار يېرىلىپ غۇلاپ
چۈشۈپتۇ. خۇدانىڭمۇ رەھمى كەپتۇ.

— خوپ، — دەپتۇ خۇدا ئۇلارغا، — مەن سىلەرگە
ئۈچ قېتىم تىلەش ئىمكانىيىتىنى بېرەي، بىرى مومايغا،
ئىككىسى بوۋايغا تەئەللۇق بولسۇن. كىم نېمىنى خالىسا
سورىغان هامان بەجا كەلتۈرەي، ئاۋۋال نېمىنى تىلەيدىغاند-
لىقىڭلارنى ئوبدان كېلىشىۋېلىڭلار.

— مۈشۈ تاغنى تامامەن ئالتۇن قىلىپ بېرىشنى تىـ-
لەيلى، — دەپتۇ موماي نەپسىنى باسالمىغان هالدا ئالـ-
دىراپ.

— ئىنساپلىقراق بولغىنىمىز تۈزۈك، — دەپتۇ بوۋاي
مومايغا تەسەللى بېرىپ، — سەن سېغىپ ئىچكۈدەك بىر
موزايلىق سىيىر تىلە، مەن تېرىقچىلىق قىلغۇدەك بىرئاز
يەر، سۇ تىلەي، شۇنىڭ بىلەن ئانچە - مۇنچە مىدىرلاپ
يۈرۈپ هال - كۈنىمىزنى ياخشىلىۋالايلى.

— ئانچە - مۇنچە مىدىرلاپ يۈرۈش؟ بۇ نېمە دېـ-
گەنلىرى ! — دەپتۇ موماي بوۋايغا توۋلاپ، — بۇ تىرىكـ-
چىلىك يولىدا گاڭگىراپ يۈرگەنلەرنىڭ ئىشى. خۇدا ئۆزى
بېرىشنى ۋەدە قىلغانىكەن، مەن قايتا جاپا چېكىدىغان
يولنى تاللىمايمەن، مېنىڭ راهەت تەختىدە پۈت - قولۇمـ-
نى سۇنۇپ ياتقۇم بار.

بوۋاي مومايىنىڭ سۆزىگە يەنىلا قوشۇلماپتۇ، موماي ئۆز سۆزىدە چىڭ تۇرۇۋاپتۇ ـ دە، قاتتىق جاڭجاللىشىپ، بوۋاينى تاشلاپ كېتىپ قاپتۇ. مومايىنىڭ تەرسالىقىدىن رەنجىگەن بوۋاي بىرئاز خاراموش بولۇپ ئولتۇرۇپ قاپتۇ. ئەمما، قەدىناسلىق مېھرى بىلەن يەنە كۆڭلىنى يۇمشىتىش ئۈچۈن مومايىنىڭ كەينىدىن تاپ بېسىپ مېڭىپتۇ.

غەزەپلەنگەن موماي ماڭا ـ ماڭا تاغدىن ھالقىپ بىر تۈزلەڭلىككە چىقىپ قاپتۇ. تۈزلەڭلىكتە ئۈزۈنغا سوزۇلغان هارۋا يولى بولۇپ، ئۇنىڭدا پادىشاھنىڭ شاھزادىسى بىر توپ كىشىلەرنىڭ ھىمايىسىدە مەيىگە ئولتۇرۇپ كېلىۋاتقانىكەن. مومايىنىڭ كۆزى شاھزادىگە چۈشۈپتۇ ـ دە، پەيلى بۇزۇلۇپتۇ. ئۇ ئارقىسىدىن ۋارقىراپ كېلىۋاتقان قەدىناسىغا قاراپمۇ قويماي، خۇداغا تىلىكىنى بىلدۈرۈپتۇ:

— ئى قۇدرەتلىك خۇدا، مەن شۇ تاپتا پەرىدىن قالغۇسىز شۇنداق چىرايلىق قىز بولۇشۇم كېرەككى، شاھزادە مېنى كۆرۈش بىلەن ئاشىقى بىقارار بولۇپ، مېنى ئۆز ئەمرىگە ئېلىش ئۈچۈن مەيىسىگە سېلىپ ئەكەتسۇن!

مومايىنىڭ تىلىكى ئېغىزدىن چىقىشى بىلەن ئەجابەت بوپتۇ، شاھزادە ئۆزى ئۈچۈنلا يارىتىلغان بۇ پەرىزاتنى ھۆرمەت بىلەن مەيىسىگە سېلىپ ئەكېتىپتۇ. مومايىنىڭ كەينىدىن ھاسىراپ ـ ھۆمۈدەپ يېتىپ كەلگەن بوۋاي ئەھۋالنى كۆرۈپ ئىنتايىن خاپا بوپتۇ ـ دە، خۇداغا نالە

قىپتۇ:

— ئى كارامەتلىك خۇدا، ئۇ ئار - نومۇسنى يوقاتقان دۆيۈزنى چوشقىغا ئايلاندۇرۇۋېتەرسەن !

شاھزادىنىڭ يېنىدا قىن - قىنىغا پاتماي نازلىنىپ ئولتۇرغان پەرىزات شۇئان چوشقا سۇرىتىگە كىرىپتۇ. بۇ ئەھۋالدىن قاتتىق چۆچۈگەن شاھزادە تولغىنىپ ئۇنى مەيدىن ئىتتىرىپ چۈشۈرۈۋېتىپتۇ - دە، ئاتلىرىنى بو- لۇشىچە چاپتۇرۇپ، ھەش - پەش دېگۈچە كۆزدىن غايىب بوپتۇ. چوشقىغا ئايلانغان موماي توپىغا مىلەنگىنىچە خار- تىلداپ، نېمە قىلارىنى بىلمەي ئۇيان - بۇيان مېڭىپتۇ. ئاقىۋەتتە بوۋاينىڭ يېنىغا كېلىپ، ئۆزىنى ئۇنىڭ ئاياغلى- رى ئاستىغا تاشلاپ، يىلىنغىنىچە كۆزلىرىدىن ياش تۆ- كۈپتۇ. بوۋاي ئۇنىڭدىن قاتتىق نەپرەتلىنىپ:

— بولدى، كۆرگۈلۈكۈڭ مۇشۇ ئىكەن، ئاخىرغىچە مۇشۇنداق ياشا ! — دەپ ئەسكى كەپىسىگە قاراپ مېڭىپ- تۇ. چوشقا بولسا يالۋۇرۇشنى داۋاملاشتۇرغىنىچە كۆزلىرى- دىن ياش تۆكۈپ، ئۇنىڭدىن بىر قەدەممۇ نېرى كەتمەپتۇ. بوۋاينىڭ ئاخىر ئۇنىڭغا ئىچى ئاغرىپتۇ. ئۇ خۇدا ئۆز ئىختىيارىغا بەرگەن ئاخىرقى تىلىكىنى ئايالىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈپ بېرىشكە ئىشلىتىپتۇ. موماي ئەسلىگە كېلىپ، قىلمىشىدىن ئەپسۇسلىنىپ، زار - زار يىغلاپتۇ. بوۋاي ئۇنى جىملەپ شۇنداق دەپتۇ:

پەيلىگە يارىشا كۆن كۆرەر ھەركىم،
ياشالماس ـ يايرالماس ئۇنىڭدىن ئوشۇق.
شۇ بىر سۆز قېپقالسۇن بىزدىن ئەۋلادقا:
«نىيىتى يامانىنىڭ قازىنى تۆشۈك.»

ئېيتىشلارغا قارىغاندا، «نىيىتى يامانىنىڭ قازىنى تۆ-شۈك» دېگەن ماقال ئەنە شۇنىڭدىن قالغانىكەن.

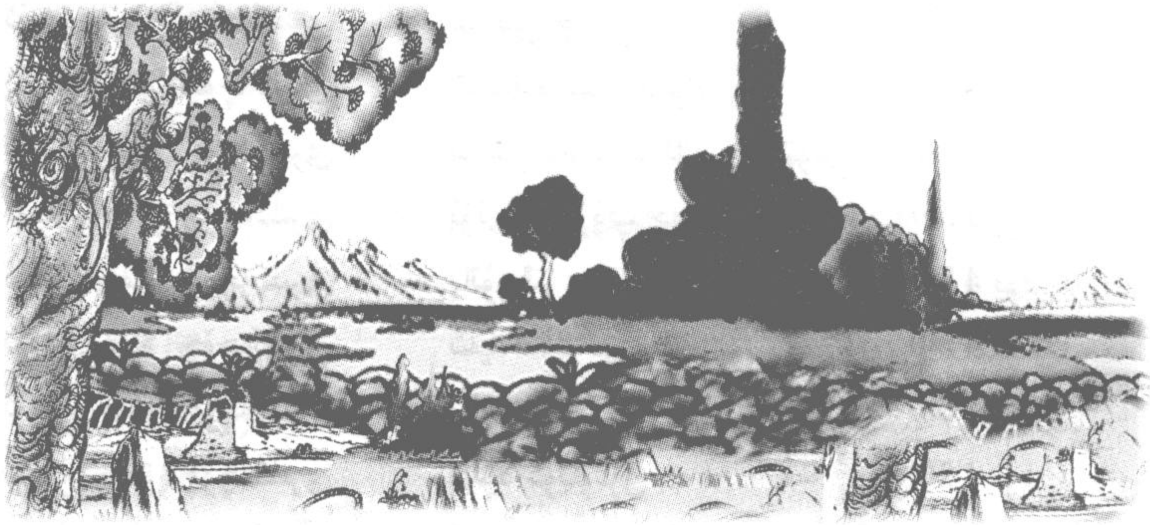

Document generated by Anna’s Archive around 2023-2024 as part of the DuXiu collection (https://annas-blog.org/duxiu-exclusive.html).

Images have been losslessly embedded. Information about the original file can be found in PDF attachments. Some stats (more in the PDF attachments):
{
  "filename": "NDAyMDk4ODcuemlw",
  "filename_decoded": "40209887.zip",
  "filesize": 29952538,
  "md5": "66af159c6d6dfcbcc769db559f720028",
  "header_md5": "ebc5d45d3cdac98015486093e35e11eb",
  "sha1": "fe4831684095451b47b2a8a0b280960b704e0f2f",
  "sha256": "75922fe869fc830b5398c3feaa08395b8592a7d01c7521f79738d3a6785a35df",
  "crc32": 3658454560,
  "zip_password": "",
  "uncompressed_size": 31806899,
  "pdg_dir_name": "\u2565\u2591\u2568\u2500\u2561\u2500\u2551\u2264\u2563\u221a\u256c\u00bc\u256c\u00df\u2562\u221a\u256c\u2500_40209887",
  "pdg_main_pages_found": 77,
  "pdg_main_pages_max": 77,
  "total_pages": 86,
  "total_pixels": 337152078,
  "pdf_generation_missing_pages": false
}